

Denne fil er downloadet fra
Danmarks Tekniske Kulturarv
www.tekniskkulturarv.dk

Danmarks Tekniske Kulturarv drives af DTU Bibliotek og indeholder scannede bøger og fotografier fra bibliotekets historiske samling.

Rettigheder

Du kan læse mere om, hvordan du må bruge filen, på *www.tekniskkulturarv.dk/about*

Er du i tvivl om brug af værker, bøger, fotografier og tekster fra siden, er du velkommen til at sende en mail til *tekniskkulturarv@dtu.dk*

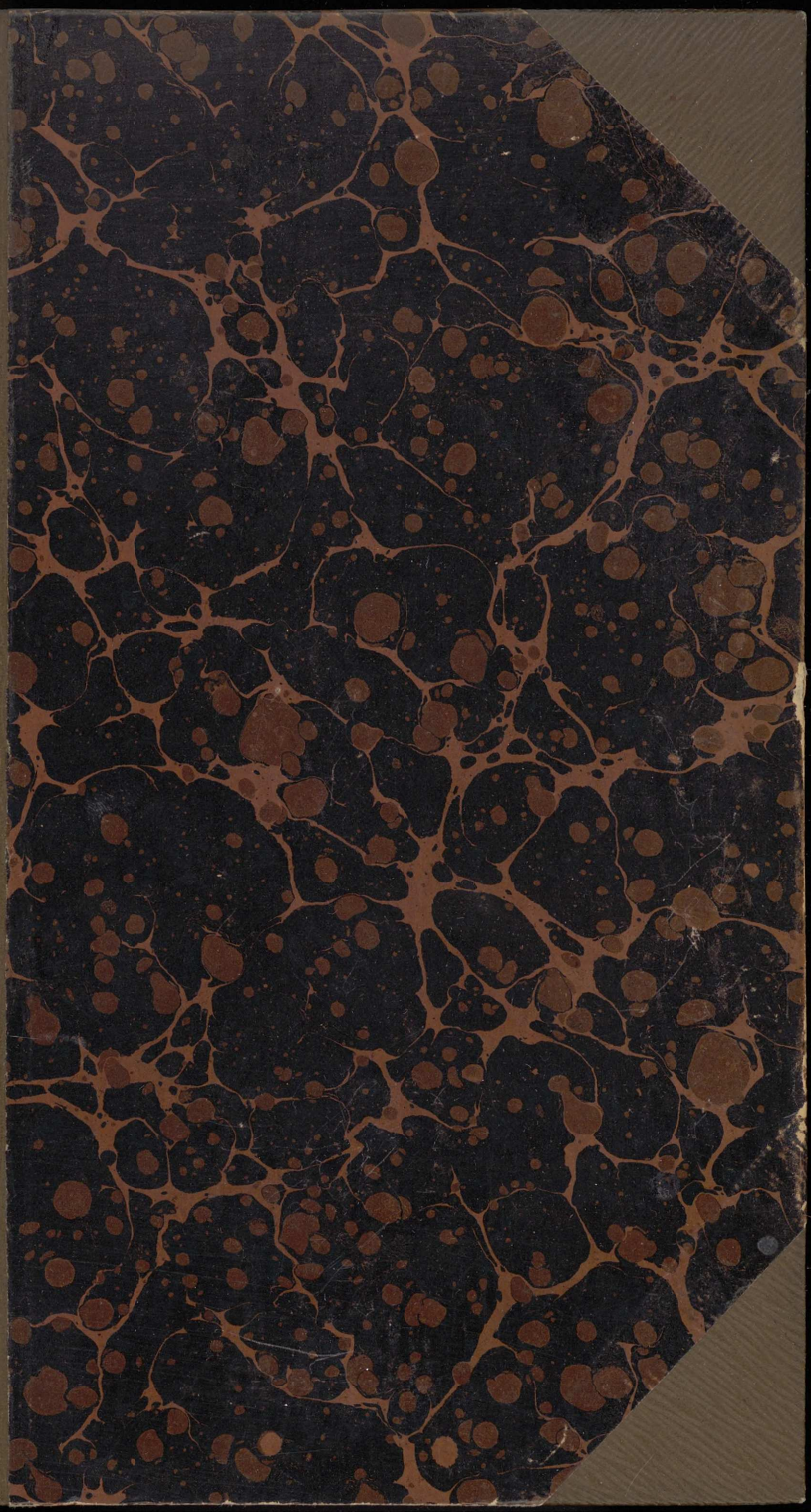
Heberg
—
Sinds-
sydom
i den
classiske
litteratid.

213

3

1913.

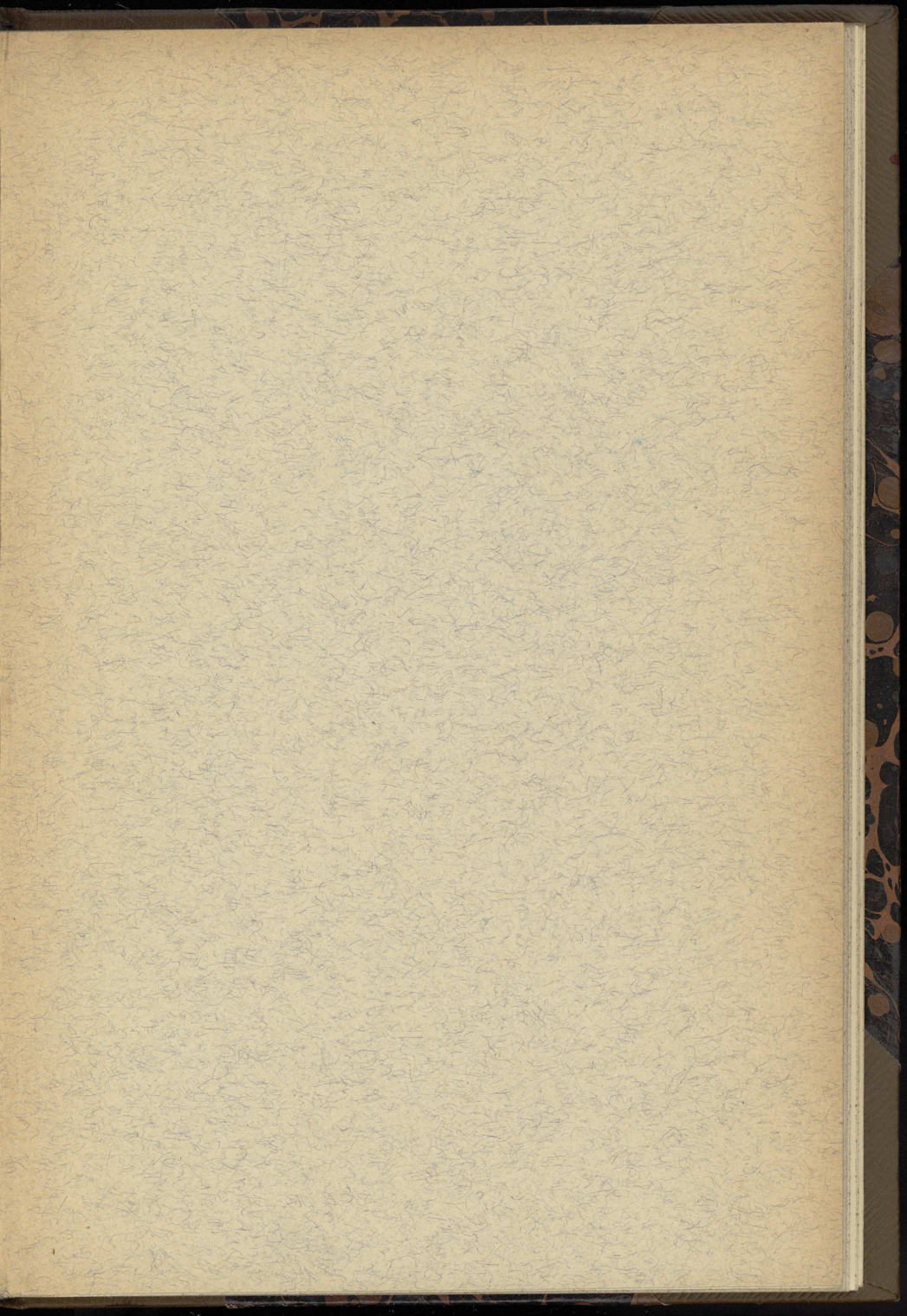

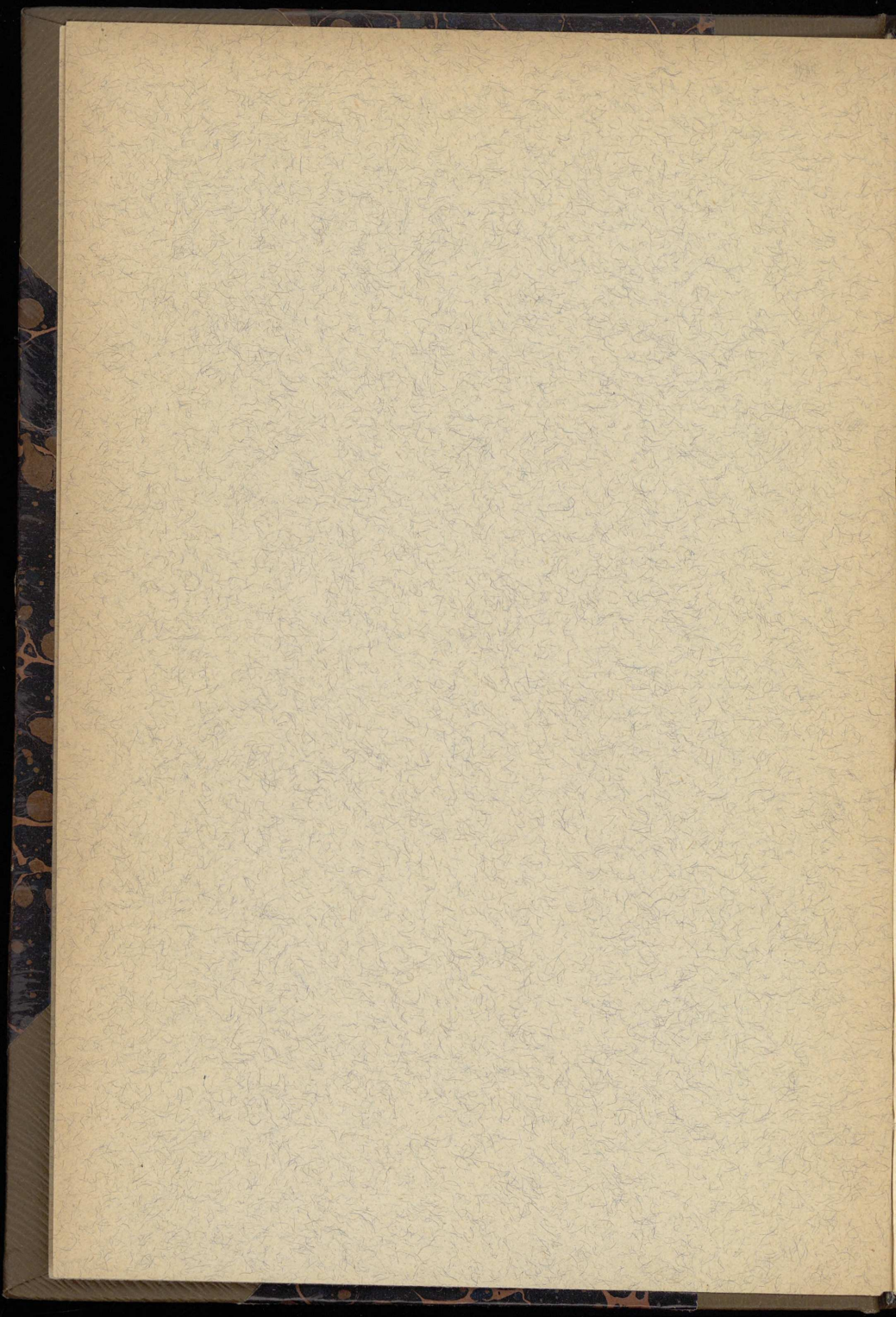
54

61/09

61/09

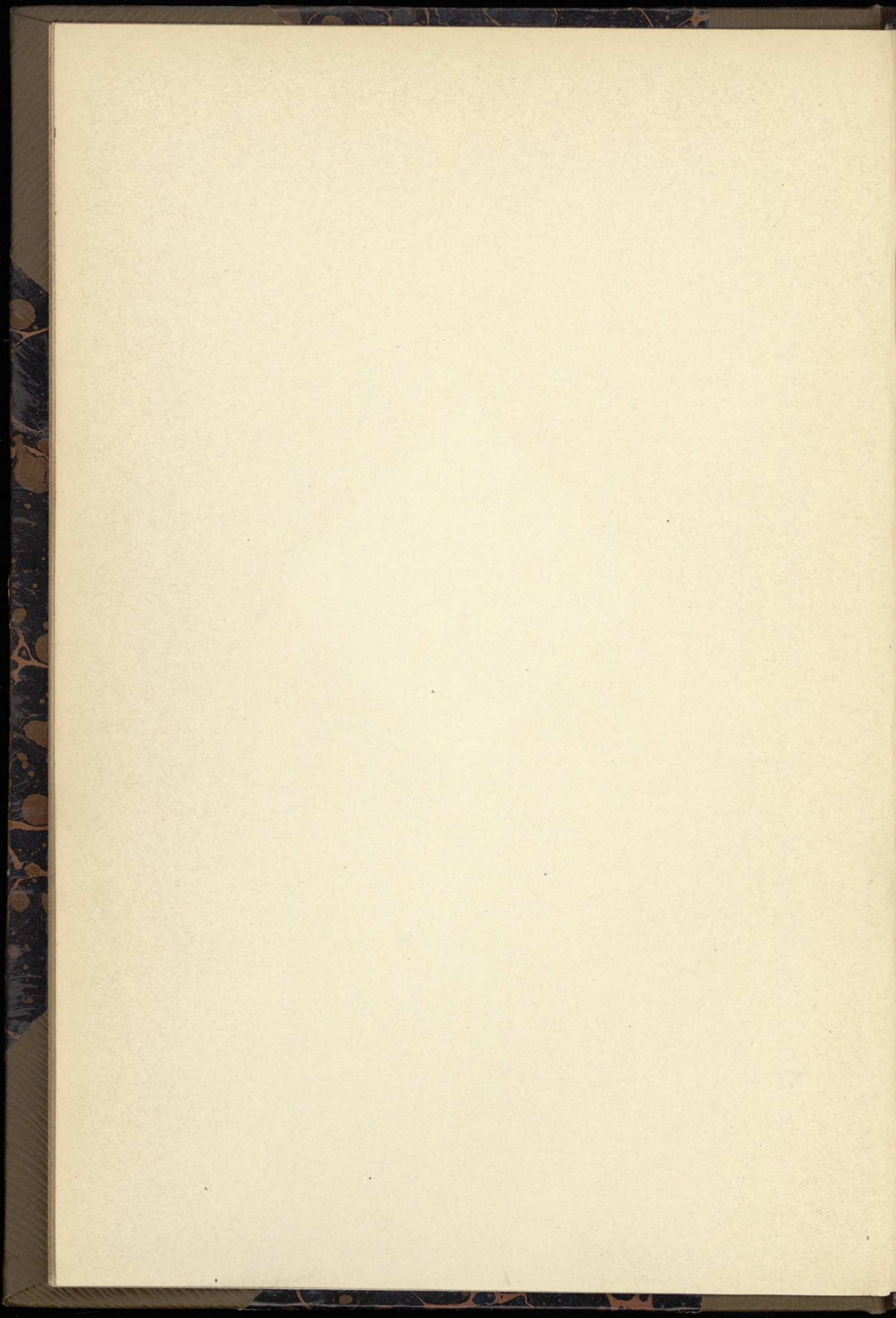

MEMOR-HISTORISKE

MANUSKRIFTER

NUMMER 1

MEDICINSK-HISTORISKE
SMAASKRIFTER

VED

VILHELM MAAR

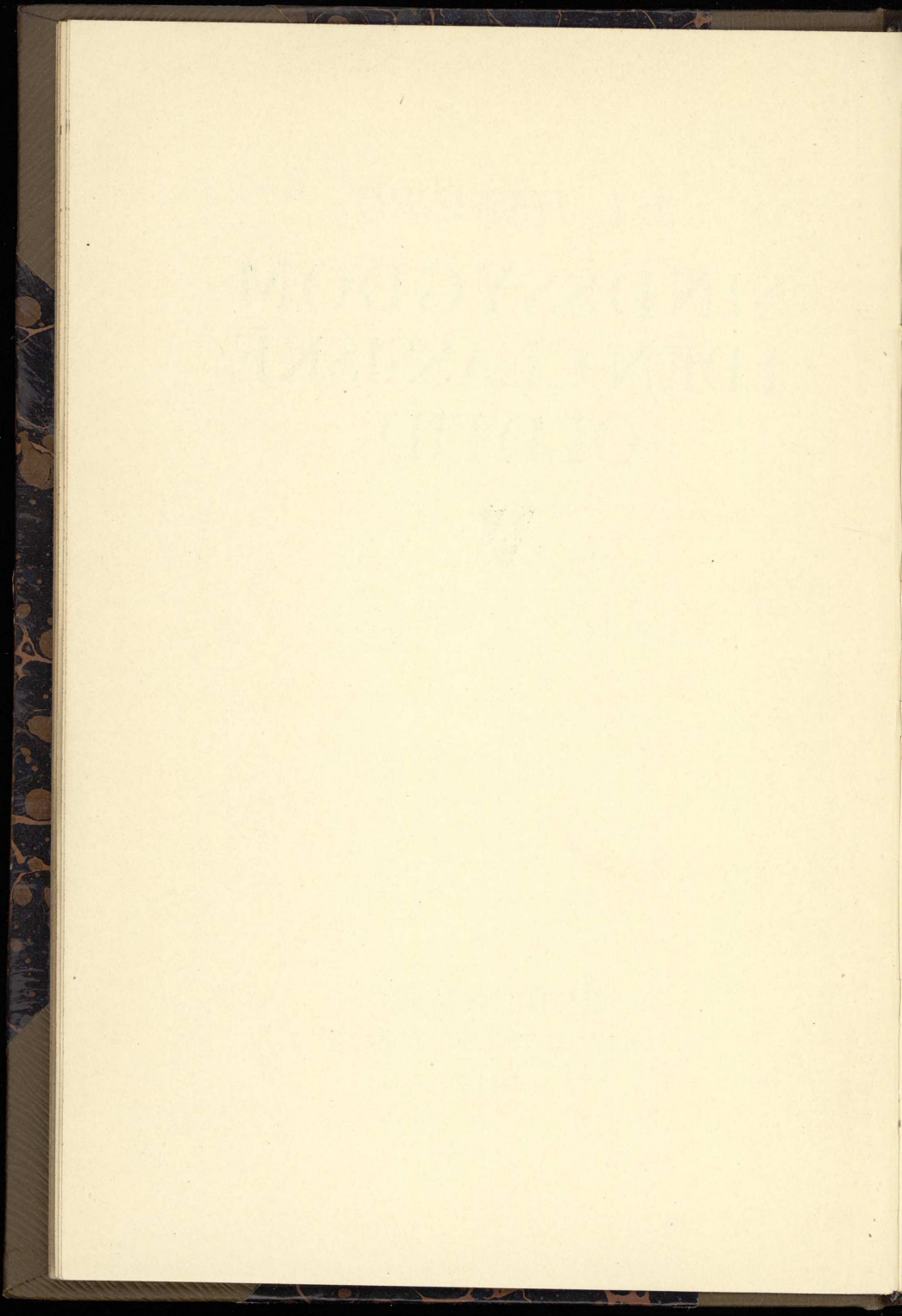
3

J. L. HEIBERG

SINDSSYGDOM
I DEN CLASSISKE
OLDTID

KØBENHAVN
VILHELM TRYDES FORLAG
1913

- Foruden Kilderne og den i Noterne anførte Litteratur er benyttet:
- H. NASSE: De insania commentatio secundum libros Hippocraticos.
Bonn 1829.
- J. H. THOMÉE: Historia insanorum apud Graecos. Bonn 1830.
- F. FALK: Studien über Irrenheilkunde der Alten i Allgemeine Zeitschrift
für Psychiatrie XXIII (1866) S. 429 ff.

At Ord som »Vanvid«, »Sindsforvirring« o. l. ikke altid er anvendt i Overensstemmelse med den i den medicinske Litteratur for Tiden reciperede Terminologi, haaber jeg ikke vil forstyrre Fagmænd for meget.

J. L. H.

I ældre medicinalhistoriske Værker vil man finde det Spørgsmaal discuteret, om Sindssygdом i den classiske Oldtid var almindeligere eller sjeldnere end nutildags, og det kan ikke nægtes, at det vilde have den største Interesse for Culturens Historie, om Spørgsmaalet kunde besvares. Men desværre er et virkeligt begrundet Svar udelukket, ikke blot fordi der for Oldtidens Vedkommende intet foreligger, der blot tilnærmelsesvis ligner statistisk Materiale, men ogsaa fordi Begrebsbestemmelse og Terminologi paa Sindssygeomraadet har undergaaet saa store Forandringer, at en quantitativ Sammenligning er umulig. Der er ingen Tvivl om, at meget, der nu betragtes som Sindssyge, i Oldtiden slet ikke er kommet under Lægebehandling, ja end ikke er blevet ændset. Men der er dog Ting, der taler for, at Sindssygdommene ogsaa i Realiteten har været mindre udbredte i Oldtiden. Da Syphilis efter alt at dømme ikke eksisterede, og Alkoholisme, som overhovedet i vindrikkende Lande, kun spillede en ringe Rolle, var dermed to af de Factorer eliminerede, som nutildags bidrager mest til at forøge Tallet af sindssyge. Den større Børnedødelighed og Udsættelsen af svagelige og vantrevne Børn, der altid betragtedes som tilladelig og aldrig afskaf-

fedes helt, har befriet Samfundet for endel Individder, der nutildags vilde være havnede paa en Aandssvageanstalt; det er ikke tilfældigt, at Aandssvaghed og Sindssygdом hos Børn næsten aldrig omtales i Litteraturen, heller ikke i den lægevidenskabelige. At Oldtidens Læger ikke har opdaget Sindssyges Arvelighed, kan ogsaa tyde paa, at constitutionel Sindssyge har været forholdsvis sjelden; den lægevidenskabelige Litteratur beskæftiger sig ogsaa overvejende med forbigaaende Anfald af Sindssyge. Den antike Lovgivning ses heller ikke at have taget sig videre af de sindssyge; i Athen kunde en Søn ved en Klage for »Paranoia« faa sin Fader gjort umyndig, naar dennes Dispositioner, væsenligt i Pengesager, skønnedes at tyde paa Alderdomssvækkelse, og denne Lovbestemmelse vil Platon¹⁾ have opretholdt i sin Idealstat, omend omgivet af forskjellige Cauteler; ogsaa de 12 Tavlers Love indeholdt en lignende Bestemmelse om Slægtningses Formynderskab for »rasende og ødsle« Personer. Af den Mening, Xenophon²⁾ tillægger Sokrates, at rasende Mennesker til Gavn for dem selv og deres Omgivelser skulde lægges i Lænker, kan der intet sluttes om bestaaende Forhold, om det end er troligt nok, at man ved saadanne Foranstaltninger har sikret sig mod incurable og farlige Individder. Af en tilfældig Ytring hos Aristophanes³⁾ ses det, at sindssyge ikke maatte komme i Templerne og i forødent Fald kunde jages bort med Stenkast.

¹⁾ »Lovene« 928 ff.

²⁾ »Erindringer« I 2, 49.

³⁾ »Fuglene« 524 ff.

Men i hvert Tilfælde viser de græske Lægers omfattende og træffende Iagttagelser over næsten alle kendte Former for Sindssygdom, at heller ikke de har manglet Materiale.

De mest iøjnefaldende Abnormiteter er man naturligvis tidligt blevet opmærksom paa; allerede Sagnene har beskæftiget sig med dem. Medens Grækenland i den historiske Tid har været forskaanet for de Sindsygeepidemier af religiøs Charakter, som i Middelalderen hærgede Occidenten, har Sagnet om Kong Proitos' Døtre i Argos, der havde fornærmet Hera og derfor blev slaede med Vanvid, bevaret Erindringen om en saadan Epidemi; de flakkede forvildede om, hedder det,¹⁾ i Argos' og Arkadiens øde Egne »med alskens Usømmelighed« og smittede efterhaanden de andre Kvinder, saaat de dræbte deres Børn og forlod Hus og Hjem. Ogsaa Dionysosdyrkelsen maa i sin Tid være gaaet hen over Grækenland som en saadan Vanvidsstorm, der navnlig bragte Exaltationens Smitte over Kvinderne; de homeriske Digte²⁾ kjender den kun i Thrakien, hvor »den rasende Dionysos' Ammer« styrter afsted med vildt bankende Hjerter. Skjønt den i Bund og Grund ugræske Cultus blev noget tæmmet af græsk Soberhed, især i Athen, har den dog aldrig helt aflagt sin Charakter af religiøs Raptus med kunstigt fremkaldt Ekstase; ved de bakchiske Nattefester i Kithairons Bjerger gik det meget vildt til, og hvordan Bacchanalierne fejredes i Italien, da Dionysosdyrkelsen i en fuldt belyst historisk Tid

¹⁾ Apollodoros II 26 ff.

²⁾ Iliaden VI 132 ff; XXII 460—61.

naaede dertil, skildrer Livius¹⁾ ganske troværdigt; en Beslutning af det romerske Senat fra Aaret 186, hvoraf et Exemplar er bevaret, forbød det hele Uvæsen under Dødsstraf.

De mythologiske Exempler paa Sindssyge har, som allerede Cicero²⁾ bemærker, mest Charakteren af acute Raserianfald (furor); Athamas vil i et saadant Anfald myrde Kone og Børn, Herakles kaster sine Børn med Megara paa Baalet, Alkmaion og Orestes, der har hævnnet deres Fædre ved at dræbe deres Mødre, bliver vanvittige af Samvittighedskvaler, Aias gribes paa Grund af krænket Ærgjerrighed af Raseri og dræber en Flok Faar i den Tro, at det er hans Rival Odysseus og Agamemnon, hvis Dom har krænket ham; da han kommer til sig selv, tager han Livet af sig af Skam. Ios Afsind er af en noget anden Art; det driver hende rastløs og forstyrret om i Verden. Endelig kjender Mythen ogsaa et enkelt Tilfælde af melancholsk Sindsforvirring; om Bellerophon, der ved formasteligt Overmod havde paadraget sig Gudernes Vrede, hedder det i Iliaden,³⁾ at han »flakkede ene om paa den aleiske Slette fortærende sit Hjerte og skyende Menneskers Sti«. De homeriske Digte kjender ellers meget lidt til Sindssyge og Afsind; Udtryk som »Guderne betog ham Forstanden« o. l. skal ikke forstaas medicinsk, og ligesaa lidt kan jeg i Fortællingen om Kirke, der forvandler Odysseus' Folk til Svin, finde nogen medicinsk Baggrund; at Udtryk-

¹⁾ XXXIX 8 ff.

²⁾ »Tusculanerne« III 11.

³⁾ VI 200 ff.

ket »raser« (μαίνομαι) bruges¹⁾ saavel om vild Kamplyst som om heftig Lidenskab, maa man heller ikke udlægge for dybsindigt. Snarere kan Anvendelsen af Ordet »lyssa« som Betegnelse for Kampraseri²⁾ tyde paa Erfaringer i Retning af Bersærkergang; det betyder nemlig allerede i Iliaden³⁾ ogsaa Hundegalskab. Og da Seeren Theoklymenos propheterer Bejlernes Død og i Aanden skuer Blod og Lig, mener Bejlerne haanligt, at han maa være fra Forstanden og trænger til at komme ud i den friske Luft.⁴⁾

I Mytherne fremtræder Sindssyge regelmæssigt som en fra Guderne sendt Straf, ligesom forøvrigt ogsaa andre Sygdomme og Ulykker. Endnu hos Herodotos spores denne Opfattelse, naar han⁵⁾ i Anledning af den spartanske Konge Kleomenes' Vanvid overvejer, hvad Grunden dertil vel kan have været, og kommer til det Resultat, at det var en Straf for hans Optræden mod Demaratos, som han havde faaet afsat fra Kongeværdigheden ved at faa Pythia overtalt til falskeligt at erklære ham for uægte født. Argiverne mente, at Kleomenes var blevet slaaet med Vanvid, fordi han havde afbrændt en af deres Helligdomme; men Spartanerne selv hævdede, at Sygdommen aldeles

1) Iliaden V 185; XXIV 114 o. a. St.

2) Il. IX 239, 305; XXI 542; sml. XIII 53.

3) VIII 299.

4) Odysseen XX 350 ff.

5) VI 84. Kleomenes havde altid været »noget forrykt«. Hans Galskab viste sig ved, at han slog alle, han mødte, i Ansigtet med sin Stok. Da hans Slægtninge saa lod ham binde til en Blok, fik han ved List fat i en Kniv og flænsede Kjødet af sig, saa han døde (Herodot VI 75).

ikke skyldtes Guddommens Indgriben, men var en simpel Følge af, at Kleomenes var fordrukken, idet han ved Omgang med nogle skythiske Gesandter var bleven forfalden til at drikke ublandet Vin; og denne Forklaring er senere den herskende.¹⁾ At man, som vi har set, jog de sindssyge bort fra Templerne, tyder paa, at man ansaa dem for særligt ramte af Guder-nes Vrede; men om Besættelse af Dæmoner er der ikke engang i den populære Opfattelse Tale. Og det er den græske Lægevidenskabs Ære, at den lige fra Begyndelsen af har betragtet og behandlet Sindssyge som en Sygdom ligesom alle andre, uden overtroisk Rædsel og Afsky. I det fortræffelige hippokratiske Skrift »Om den hellige Syge« (ϝ: Epilepsi)²⁾ spottes der over dem, der efter Sygdommens forskjellige Former giver forskellige Guder Skylden for den, og det foreholdes dem, at det er inconsequent, naar en Gud er Ophav til Sygdommen, at betragte de syge som urene. »Jeg kan ikke tro«, slutter Forfatteren, »at det menneskelige Legeme skulde besmittes af en Gud, det skrøbeligste af det reneste«, og han hævder med stor Styrke, at den ene Sygdom ikke er mere »guddommelig« (ϝ: overnaturlig) end den anden; de har alle deres naturlige Aarsager. Og denne Lægernes Opfattelse trængte efterhaanden ogsaa ud i Publicum. Selv Herodotos, der dog ellers er villig nok til at antage overnaturlig Indgriben, mener, at Kong Kambyses' Vanvid, som de ægyptiske Præster betragtede som en

¹⁾ Hos Ailianos (Variae hist. II 41) nævnes Kleomenes mellem bekendte Drankere.

²⁾ Littrés Udgave VI S. 360 ff.

Straf for, at han havde forgrebet sig paa Apis, muligvis kan have haft andre Grunde; Kambyses skal have været Epileptiker fra Fødslen af, »hvilken Sygdom nogle kalder den hellige«, »og der er intet urimeligt i, at heller ikke Forstanden kan være sund, naar Legemet lider af en svær Sygdom«. ¹⁾ Ogsaa den orthodoxe Xenophon ²⁾ betegner det som en bekjendt Sag, at legemlig Svækkelse kan paavirke Aanden og fremkalde »Glemsomhed, Depression, Knarvornhed og Galskab (μανία)«.

De »hippokratiske« Skrifter indeholder ikke nogen samlet, systematisk Fremstilling af Sindssygdomme, men derimod en hel Del enkelte Iagttagelser og Bemærkninger; det kan undertiden være vanskeligt at afgjøre, om de gælder virkelig Sindssygdom eller forbigaaende Delirier ved Febre og andre Sygdomme, som Hjernebetændelse o. l. Paa Grund af den hippokratiske Skriftsamplings forskellige Herkomst kan det ikke undre, at forskellige Anskuelser kommer til orde i den.

At Sindslidelser ligesom alle andre Sygdomme har udelukkende legemlige Aarsager, er alle »hippokratiske« Skrifter enige om. Den koiske Skole betragter i Tilslutning til den af Pythagoreerne paavirkede geniale Læge Alkmaion fra Kroton Hjernen som det psykiske Livs Sæde; Sindssyge er altsaa en Følge af sygelige Forandringer i den. Under udtrykkelig Polemik mod andre Opfattelser indskærper Forfatteren af Skriftet »Om den hellige Syge« ³⁾ atter og atter,

¹⁾ III 33.

²⁾ »Erindringer« III 12, 6.

³⁾ Cap. 14 (VI S. 386 ff.).

at Glæde og Sorg stammer fra Hjernen, med den »tænker, ser, hører og erkjender vi«, »med den er vi afsindige og sindsforvirrede«, den volder os »Ængstelser, Drømme, utidig Uro, urimelige Bekymringer, Vrangforestillinger, Excentricitet og Taabelighed«, Lemmerne lystre Hjernens Bud, det er den, der bringer os Sansindtrykkene til Bevidsthed.

De Anskuelser, Forfatteren bekæmper, er dels den gamle folkelige Opfattelse af Mellemgulvet (φρένες) som Forstandens Sæde; den afspejler sig i Betydningen af Ordet φρένες »Forstand«, »Sind«, men er allerede i de homeriske Digte nærmest et Levn fra en naivere Psychologi, og i den lægevidenskabelige Litteratur spiller den ingen Rolle,¹⁾ undtagen forsaavidt som den ligger til Grund for Uenigheden om Oprindelsen til den Sygdom, der kaldes Phrenitis (efter Sygdomsbilledet maaske snarest Hjernebetændelse, Meningitis). Mere Betydning har den anden bekæmpede Theori, hvorefter Hjertet er Bevidsthedens Sæde. Den stammer fra den filosofiske Digter og Mirakel-doctor Empedokles, der skjelnede mellem Afsind fremkaldt af aandelige Grunde (religieus Ekstase) og de Sindslidelser, der havde deres Grund i »Legemet og (Blodets) ujævne Blanding«. Heraf udviklede sig hos den siciliske og vistnok ogsaa hos den knidiske Lægeskole den Lære, at Sjælen havde sit Sæde i Hjertet, hvis sygelige Tilstande fremkaldte Sindslidelserne,²⁾

¹⁾ En ikke videre bekjendt Læge Ariston betegnede Mellemgulvet som »Legemets Tempel«, s. M. Wellmann, Fragmentsamml. d. griech. Ärzte I S. 16.

²⁾ M. Wellmann, a. St. S. 17 ff.

og denne Lære optoges baade af Aristoteles og af den udmærkede Læge Diokles (IV. Aarh.). Men Uenigheden om Sindssygdommens Kilde har ingen videre Indflydelse paa Beskrivelsen af Symptomerne og Sygdomsbilledet; Sygdomsstoffet antoges blot efter den ene Theori at virke paa Hjernen, efter den anden paa Hjertet.

I Skriftet »Om den hellige Syge«¹⁾ angives to Stoffer, som forstyrrer Hjernens normale Tilstand og forvolder to forskellige Former af chronisk Sindssyge: Phlegma og Galde. Det første medfører, naar det gjør Hjernen for fugtig, et stille Vanvid; Patienten er rolig og raaber ikke op eller er ustyrlig. Naar det derimod er Galden, der er Aarsagen, skrider den syge op, gjør Fortred og kan ikke forholde sig rolig, men »foretager sig stadigt ubetimelige Ting«. De samme Stoffer kan ogsaa fremkalde forbigaaende Anfald; naar Galden pludseligt opheder Hjernen, medfører det Angst og onde Drømme, Ansigtet og Øjnene bliver unaturligt røde; Phlegma derimod volder Depression, Lede og Amnesi. En lignende Opfattelse gjøres gældende i Skriftet »Om Diæt«:²⁾ naar det varme i Legemet faar altfor megen Overvægt over det fugtige, bliver Folk »halvgale« (exalterede), og ubetydelige Anledninger, et ringe Ildebefindende, en Rus, for mange Kjødspiser, kan gjøre dem sindsforvirrede. Endnu farligere er det dog, naar det fugtige tager Magten fra det varme; det fører til Sløvhed og ved

¹⁾ Cap. 15 (VI S. 388 ff.).

²⁾ I 35 (VI S. 518).

højere Grader til Afsind; de græder og sørger uden Grund og lider af Angst.

I disse Steder er det Sygdomsstof ikke nævnt, som ellers spiller en Rolle i andre hippokratiske Skrifter: den sorte Galde. Men den sidst nævnte Form af Afsind svarer til, hvad der andensteds betegnes som »Melancholi«, f. Ex. i en Aphorisme (VI 23): »hvis Angst og Nedtrykthed varer længe ved, er det en Følge af den sorte Galde (μελαγχολικόν)«. Et samlet Billede af »Melancholi« findes ikke under dette Navn i den hippokratiske Skriftsamling; men der forekommer spredt endel lagttagelser over Tilstande, som den senere græske Lægevidenskab indbefattede under dette Begreb. Saaledes beskrives et Sted¹⁾ en »svær Sygdom«, der kaldes »Bekymring (φροντίς)«, paa følgende Maade: den syge synes, at der i hans indvendige Dele er ligesom en Torn, der stikker, han gribes af Lede, skyr Lys og Mennesker og søger Mørke, er angst, »Mellemgulvet svulmer op« (∩: der er Hævelse i Hypochondrierne), Berøring volder ham Smerte og Angst, han har skrækindjagende Syner og onde Drømme, ser undertiden afdøde i sine Syner.

Andensteds²⁾ er der aabenbart Tale om hysteriske Phænomener: Patienterne, mest unge Piger eller sterile gifte Koner, lider af heftig Angst og Selvmordstanker, de tror at se fjendtlige Dæmoner baade Nat og Dag, deres Hallucinationer driver dem til at springe i Brønde eller hænge sig, undertiden attraar de ogsaa Døden »som et Gode«. Det fremhæves ud-

¹⁾ »Om Sygdomme« II 72 (VII S. 108 ff.).

²⁾ »Om Jomfrusygdomme« VIII S. 466 ff.

trykkeligt, at Stansning af Menstruationen spiller en Rolle ved disse Tilfælde.

Et acut Anfald af Sindssyge med Hallucinationer, som antages at stamme fra Galden og siges især at overfalde Folk paa Rejser og i øde Egne som Følge af Skræk, beskrives saaledes:¹⁾ den angrebne faar Smerter i Hovedet, især ved Tindingerne, hans Hørelse og ofte ogsaa Synet svækkes, han faar Kuldegysninger og Feber; i Begyndelsen er disse Symptomer intermitterende, men efterhaanden som Sygdommen skrider frem, tager Smerterne til, Pupillerne udvides, og Synet svækkes i den Grad, at man kan stikke en Finger frem mod Patientens Øjne, uden at han blinker, han piller Fnug af Klæderne i den Tro, at det er Lus, og taler vildt, han ser alskens mærkelige Dyr og kæmpende Soldater, tror selv at være i Kamp og gebærder sig derefter; hvis man holder paa ham, gaar han truende løs paa en, skjønt han daarligt kan støtte paa Benene; han har kolde Fødder, farer op af Søvne og ængstes af Drømmesyner; i sine lyse Øjeblikke kan han fortælle sine Drømme og huske, hvad han har sagt og gjort; til andre Tider ligger han stum hen Nat og Dag og aander tungt; han kan da pludseligt komme til sig selv, svare fornuftigt og forstaa, hvad man siger til ham, men Anfaldene gjentager sig med korte Mellemlum. Sygdommen helbredes ofte, men Tilbagefald er hyppige og farlige.

Heller ikke Drankergalskab har været Hippokratikerne ubekjendt, som det ses af enkelte Antydninger;

¹⁾ »Om indvendige Sygdomme« 48 (VII S. 284 ff.).

saaledes hedder det,¹⁾ at Rysten paa Hænderne som Følge af Drik varsler Afsind, og at Drikkældighed, formegen Kjødspise, Søvnløshed og Uforsigtighed overfor Kulde og Varme disponerer til Galskab;²⁾ Kuldegysninger og Delireren som Følge af Drikkeri betegnes som farlige Symptomer.³⁾

Mellem de Sygehistorier, som udgjør den uvurderlige Kjærne i det Conglomerat, der bærer Titlen »Epidemiske Sygdomme«, findes to mærkelige Tilfælde af Idiosynkrasi og fixe Ideer.⁴⁾ Om en ung Mand, som ellers ikke synes at have fejlet noget, fortælles det, at han i en længere Periode, naar han gik til Gilde, var bange for Fløjtespillersken, og hans Angst blev endnu mere generende, naar hun begyndte at spille; om Dagen kunde han godt taale at høre derpaa, men om Natten var det ham næsten uudholdeligt. En af hans Kammerater havde den Ide, at han var svagsynet og ikke kunde beherske sine Lemmer; han turde derfor ikke gaa langs en Skrænt eller passere en Bro eller skræve over selv den mindste Grøft; »i selve Grøften turde han nok gaa«.

Ogsaa for Sindssyges Forbindelse med andre Sygdomme og legemlige Tilstande har Hippokratikerne et aabent Øje, og de har gjort mange gode lagttagelser desangaaende. Ikke blot fremhæves saa nærliggende Ting som det nøje Slægtskab mellem Epilepsi og Sindssygdom — »Melancholikere plejer

¹⁾ »Om Diæt i acute Sygdomme« II 29 (Kühleweins Udg.).

²⁾ »Om Forudsigelser« IX S. 8 ff.

³⁾ »Aphorismer« VII 7.

⁴⁾ V 81—82 (V S. 250).

i Reglen ogsaa at blive Epileptikere og Epileptikere Melancholikere,« hedder det engang,¹⁾ med den ikke-hippokratiske Tilføjelse, at Epilepsi opstaar, naar Sygdomsstoffet slaar sig paa Legemet, medens det giver Melancholi, naar det slaar sig paa »Sjælelivet« (διάνοια) —; men der forekommer ogsaa en Bemærkning²⁾ om, at Phtisikere, naar Opspyttet stanses, henfalder til et »snakkesaligt Delirium«, og at intermitterende Feber kan følges af Sindssygeanfald, belyses gennem en udførlig Sygehistorie i »Epidemiske Sygdomme«:³⁾ Patienten er lige kommet sig efter Fjerdedagsfeber med paafølgende Underlivssmerter osv.; en Dag, mens han spadserer paa Torvet, faar han Flimren for Øjnene, Krampeetrækninger i Halsen og mister Bevidstheden; efter at være bragt hjem kommer han endelig til sig selv og ser rundt paa de tilstedeværende; hans Legeme er iskoldt; da han er staaet op, tør han ikke gaa ud, kan ikke taale at høre tale om svære Sygdomme og har stadigt af og til Brænden i Hypochondrierne og Flimren for Øjnene. I en anden Sygehistorie⁴⁾ optræder der efter Dysenteri en partiel Hukommelsessvækkelse, som ytrer sig ved, at Patienten ideligt gjentager det samme Spørgsmaal; naar han har sat sig paa Retiraden, bliver han siddende, til man minder ham om at rejse sig; han er forøvrigt ved sin Bevidsthed og forstaar sin Tilstand. Endvidere nævnes et Anfald af Galskab efter Stansningen af Hæmorrhoidalblød-

¹⁾ »Epid. Sygd.« VI 8, 31 (V S. 354).

²⁾ »Koiske Prognoser« 429 (V S. 680).

³⁾ VII 45 (V S. 412 ff.).

⁴⁾ »Epid. Sygd.« VII 3 (V S. 368 ff.).

ning¹⁾ og en acut Sindsforvirring (med dødelig Udgang paa syttende Dag) efter en svær Tvillingfødsel; det begynder med Søvnløshed og Depression, den sjette Nat indtræder Vildelse, den ellefte et maniakalsk Anfald, efter hvilket Patienten kommer til sig selv, mod Slutningen Krampe, Bevidstløshed og Tab af Mælet.²⁾

Behandlingsmaaden er i alle Tilfælde rent legemlig: Bade, Aareladning, Diæt afpasset efter Sygdomsaarsagen; af Medicin bruges Helleborus og Mandragora. For unge Pigers hysteriske Lidelser ved Forfatteren af »Om Jomfrusygdomme« ikke bedre Raad end Giftermaal; at ofre til Artemis, som Spaapræsterne raader til, er der ingen Mening i.

At Sindssygdomme forekom i Sagnene, medførte, at de attiske Tragikere i V. Aarh. bragte dem paa Scenen.³⁾ I den dramatiske Behandling af sindssyge Personer er der en tydelig Udvikling, som ganske vist for en Del skyldes Poesiens egen Udvikling i realistisk Retning, men hvori dog ogsaa Lægevidenskaben har sin Del, ikke blot derved, at den leverede Farverne til det realistiske Sjølemaleri, men ogsaa derved, at den tilintetgjorde den gamle folkelige Opfattelse af Afsind som fremkaldt udefra af en Gud.

I Aischylos' »Prometheus« opræder Io, jaget fra Sted til Sted af det Vanvid, som Heras Skinsyge har

¹⁾ Smst. IV 58 (V S. 196).

²⁾ Smst. III 17, 14. Det er maaske et Tilfælde af Barsel-feber.

³⁾ H. Harries, *Tragici Graeci qua arte usi sint in describenda insania*, Kiel 1891.

bragt over hende. Da hun kommer ind paa Scenen,¹⁾ spørger hun forvildet, hvor i Verden hun befinder sig; hun tror sig forfulgt af sin dræbte Vogter Argos' Gjenfærd, der med skulende Blik jager hende som et Vildt, og ønsker sig Døden hellere end sine nuværende Lidelser. Texten viser utvivlsomt, at det er Meningen at fremstille hende under et Anfald; men dette skildres kun gennem de anførte Antydninger, og under hele den følgende lange Samtale med Prometheus er hun fuldstændigt ved sin Fornuft. Først da denne er færdig, faar hun et nyt Anfald²⁾ og styrter videre paa sin rastløse Flugt. Beskrivelsen af Anfaldet er kortfattet, men ret naturalistisk: hendes Hjerter banker vildt af Angst, Øjnene ruller, hun er ude af sig selv og taler i Vildelse — men det er hende selv, der beskriver sin Tilstand saaledes, idet hun forsvinder. Af dramatiske Hensyn maatte hun være ved sin Fornuft, mens hun taler med Prometheus, og hendes Vanvid, der skal motivere, at hun kommer og gaar, er kun antydet ved Begyndelsen og Slutningen af Scenen; det har ikke interesseret Digteren at føre Publicum det for Øje. Paa lignende Maade behandles Orestes' Vanvid i »Choephorerne«; lige ved Stykkets Slutning, da han har dræbt sin Moder og Aigisthos, forsvarer han sin Daad med den udtrykkelige Motivering,³⁾ at han føler Vanvidet nærme sig og vil tale, mens han »endnu er ved sin Fornuft«; derpaa faar han et Vanvidsanfald, som skildres

¹⁾ Vers 554.

²⁾ Vers 875—84.

³⁾ Vers 1023.

i faa Linier¹⁾ gennem hans egne Ord: han ser Furierne nærme sig i mørke Klæder og med Slinger i Haaret, med bloddryppende Øjne, og han vil ikke vide af Chorets Forklaring, at det er en Indbildning, men flygter rædselsslagen. Ganske anderledes er Skildringen i »Eumeniderne«; der er Orestes hele Tiden ved sin Fornuft; Præstinden i Templet, hvor han har søgt Tilflugt, omtaler hans dragne Sværd og hans bloddryppende Hænder,²⁾ men taler ikke om Vanvid hos ham. Dette er lagt udenfor ham og personificeret i Furierne, som optræder paa Scenen forfølgende ham.

Heller ikke Sophokles' »Aias« indeholder nogen detailleret Skildring af Heltens Vanvid. Athene fortæller selv,³⁾ at hun har gjort Aias sindsforvirret, saaat han istedenfor at dræbe Agamemnon og Odysseus har kastet sig over noget Kvæg, og for at vise Odysseus Gudernes Magt kalder hun Aias, der endnu ikke er kommen til Bevidsthed, ud af hans Telt og taler med ham om hans formentlige Hævn; noget af Kvæget har han dræbt, en Vædder har han hængt op og pisket i den Tro, at det er Odysseus. Denne ikke videre godt motiverede Scene⁴⁾ kan neppe have anden Hensigt end at lade Tilskuerne faa et directe Indtryk af Aias' Afsindighed. De faar ham først at se igjen, da han er kommen til Bevidsthed, og bliver saa Vidner til hans Selvmord; men forinden har hans

¹⁾ Vers 1045—46, 1050—51, 1054—55, 1058—59.

²⁾ Vers 40 ff.

³⁾ Vers 51 ff.

⁴⁾ Vers 71—117.

Hustru Tekmessa beskrevet saavel hans afsindige Rasen mod Kvæget som hans Opvaagnen og dumpe Fortvivelse.¹⁾ Mere giver Stykket ikke til Belysning af hans Vanvid.

Ganske anderledes stiller Euripides sig til Opgaven. I »Herakles« lader han ganske vist for at komme Publicums Forstaaelse imøde det personificerede »Vanvid« (λύσσα) optræde paa Scenen ligesom Aischylos i »Eumeniderne«, og Tilskuerne faar ligesaa lidt som hos Sophokles Stykkets Helt at se under Anfaldet; men der gives en velberegnet og udførlig Beskrivelse deraf. »Lyssa« forudsiger først,²⁾ at hun, omend nødt, paa Heras Bud vil slaa Herakles med Vanvid, saaat han skal dræbe sine Børn og rive Huset om; med vildt rullende Øjne og uregelmæssigt Aandedræt brøler han allerede frygteligt som en Tyr, og det er kun Begyndelsen. Efterat »Lyssa« er gaaet ind i Huset, kommer den gamle Amphitryon ud jamrende over Herakles' vilde Rasen derinde; han jager efter sine Børn og vil rive Huset ned.³⁾ Umiddelbart derefter kommer en Tjener ud og giver paa Chorets Opfordring som Øjenvidne en meget detailleret Skildring af, hvad der er foregaaet derinde:⁴⁾ under Forberedelserne til en Oftring blev Herakles pludseligt ude af sig selv, hans Øjne begyndte at rulle og blev blodsprængte, Fraaden stod ham ud af Munden, han brød ud i en vanvittig Latter; greben af en Vrang-

¹⁾ Vers 232 ff., 256 ff., 296 ff.

²⁾ Vers 858 ff.

³⁾ Vers 888 ff.

⁴⁾ Vers 922—1015.

forestilling forlanger han Vaaben og tror at være paa Vejen til Mykenai for at dræbe sin Plagaand Eurystheus, han gebærder sig, som om han stod paa en Vogn og kjørte — Tjenerne ved i Begyndelsen ikke, om han gjør Løjer eller er sindsforvirret —; han styrter omkring i Huset, og efter at være kommen ind i Salen bilder han sig ind at have naaet den første Station paa Vejen, lægger sig ned paa Gulvet og lader, som han spiser til Aften; derpaa gaar han videre, tror at være paa Isthmen og deltage i Kampegene der, han kæmper i Nævekamp med en indbildt Modstander og bryster sig af sin Sejr; da Amphitryon søger at stanse ham, tror han at være ved sit Maal og støder ham tilside i den Forestilling, at det er Eurystheus' Fader, der beder om Skaansel; han spænder sin Bue og sigter paa sine Børn, der flygter forfærdede; det ene skyder han, paa det andet, som omklamrer hans Knæ, knuser han Hovedet med en Bjælke; med det tredie Barn er Moderen flygtet ind i et Værelse, hvis Dør hun laaser; men Herakles bryder den op og skyder dem begge; saa stanser Athene ham pludseligt, han sætter sig om med Ryggen mod en vættet Søjle og falder i en dyb Søvn; da han vaagner op,¹⁾ har han ingen Bevidsthed om, hvad der er foregaaet.

Det er jo muligt, at der til Grund for denne anskuelige Skildring af et voldsomt maniakalsk Anfald ligger Virkelighedsindtryk; men det er dog noksaa rimeligt, at Digterens Phantasi er befrugtet ved Læs-

¹⁾ Vers 1089 ff.

ning af lægevidenskabelig Litteratur. I hvert Tilfælde vidner den omhyggelige Udmaling om stor Interesse for Phænomenet.

En ganske lignende Skildring af et Anfald af Vanvid hos Orestes giver i »Iphigeneia hos Taurerne« en Hyrde, som har overværet det:¹⁾ med heftige Hovedbevægelser og rystende Lemmer stønner og raaber han, han tror sig angrebet af Furierne og kaster sig over noget Kvæg i den Indbildning, at det er dem; efter at have anrettet et Blodbad paa dette falder han bevidstløs om, mens Fraaden drypper fra hans Mund. Her er Skildringen aldeles ikke paakrævet af Dramaets Økonomi; naar Euripides har anbragt den, er det et stærkt Vidnesbyrd om hans Lyst til at skildre saadanne Sindstilstande, og han har vel ogsaa, idetmindste hos en Del af Publicum, kunnet paa regne Interesse derfor.

I et af sine sidste Stykker, »Orestes«, som er skrevet i en mørk og menneskefjendsk Stemning, vover Euripides endeligt at lade Publicum være Vidne til et realistisk udmalet Vanvidsanfald paa Scenen. Ved Stykkets Begyndelse ses Orestes ligge i dyb Søvn efter et af sine Anfald; hans Søster Elektra sidder hos ham og vaager ængsteligt over, at hans Søvn ikke bliver forstyrret; siden Drabet paa Moderen har han intet nydt og ikke taget Bad; naar han er ved Bevidsthed, ligger han stille og græder hyllet i sin Kappe, men jævnligen farer han op fra Lejet i Afsind og løber om som en løbsk Hest,²⁾ jaget af skrække-

¹⁾ Vers 281—310.

²⁾ Vers 34 ff.

lige Syner. Da han vaagner,¹⁾ ved han ikke, hvor han er, og husker intet om Anfaldet; Søstæren tørrer det størknede Skum af hans Mund og stryger det urede Haar fra hans Øjne; han har sat sig overende i Sengen, men føler sig saa svag og kraftesløs, at han maa lægges tilrette igjen, men heller ikke i denne Stilling kan han finde Hvile, han forsøger at staa op støttet af Søsteren. Da denne uforsigtigt kommer til at hentyde til Modermordet,²⁾ bliver hans Blik strax vildt, og han faar et nyt Anfald, hvorunder han tror at se Furierne, som vil dræbe ham; da Søsteren vil holde ham tilbage, antager han hende for en af Furierne; han bilder sig ind at være rustet med en Bue, hvormed han skyder paa sine Forfølgere og driver dem paa Flugt; saa vaagner han ligesaa pludseligt.³⁾ Ogsaa i denne Skildring synes man at kunne spore Paa-virkning af den ioniske lægevidenskabelige Litteratur.

Ogsaa Philosopherne beskæftiger sig med Problemet Sindssyge, dens Arter og Aarsager.

Xenophon⁴⁾ beretter om Sokrates, at han sondrede mellem Galskab (*μανία*) og Uforstand og betragtede »det ikke at kjende sig selv og at bilde sig ind at forstaa sig paa, hvad man ikke ved« som halvvejs Galskab; den almindelige Opfattelse var derimod efter hans Mening den, at de, der havde gale Meninger paa Omraader, som Folk i Almindelighed ikke

¹⁾ Vers 210 ff.

²⁾ Vers 253 ff.

³⁾ Vers 277.

⁴⁾ »Erindringer« III 9, 6—7. Om Udtalelsen virkeligt gjengiver Sokrates' Mening, er usikkert; den stemmer ret vel med hans intellectualistiske Grundstandpunkt.

forstod sig paa, ikke betragtedes som gale, men kun de, der var i Vildrede med Ting, som enhver kan bedømme, f. Ex. den, der bilder sig ind at være saa høj, at han maa bukke sig, naar han gaar gjennem Byens Port, eller den, der tror sig saa stærk, at han prøver paa at flytte Huse eller paa lignende vitterligt umulige Ting; kun saadanne store og iøjnefaldende Vrangforestillinger (*παράνοια*) kalder Mængden Galskab.

Hos Platon findes dels i et Skrift fra hans yngre Aar et hos en Græker forbausende Forsvar for forskjellige Former af forstyrret Sindsligevægt, der kaldes *μανία*¹⁾: den prophetiske Tilstand som hos Præstinden i Delphi, det religiøse Sværmeri, som har fundet paa Renselser og Mysteriecultus som Middel mod Farsoter og Ulykker, samt den digteriske Inspiration. Disse 3 »Maniai« skænkes os af Guderne, af Apollon, Dionysos og Muserne, og med dem ligestilles Forelskelse, Aphrodites og Eros' Gave; Modsætningen til disse Ekstaser er de Former af Mania, der »er en Følge af menneskelige Sygdomme«. ²⁾ Paa sine ældre Dage behandler Platon Sagen fra et mere medicinsk Synspunkt og med øjensynlig Benyttelse af den samtidige Lægevidenskab. Af denne har han lært, at Hjernen er Sædet for det højere Bevidsthedsliv.³⁾ Sindssvaghed (*ἄνοια*) deler han⁴⁾ i to Slags: Galskab (*μανία*) og Sløvhed (*ἄμαθία*); begges Kilde er Lege-

¹⁾ »Phaidros« 244—45.

²⁾ »Phaidros« 265.

³⁾ »Timaios« 44 d.

⁴⁾ »Timaios« 86 b ff.

met, som volder stærke Lidenskaber, Glæde og Sorg, kønslige Udskejelser, Humeursyge, Glemsomhed og Tungnemhed; den, der er i Lidenskab, er rasende og lystre ikke Fornuften; han er egenligt utilregnelig. Curen er en fornuftig Diæt og Legemsøvelser, samtidigt med at Sjælen beskæftiges ved hensigtsmæssig Undervisning, saaat der tilvejebringes Ligevægt i Sjælens og Legemets Udvikling. Ogsaa i »Lovene«¹⁾ omtaler Platon Aarsagerne til Sindssyge: legemlige Sygdomme eller daarlige sjælelige Dispositioner i Forbindelse med ufornuftig Diæt og Levevis; de »rasende« maa ikke vise sig offentligt, men skal holdes inde og bevogtes paa bedste Maade af deres Paarørende, der skal straffes med Bøder for Forsømmelse heraf.

Aristoteles kommer i sin Ethik²⁾ til at tale om visse dyriske Lyster som Kanibalisme og gjør opmærksom paa, at de ikke blot optræder sædvanemæssigt hos vilde Folk, men ogsaa kan hidrøre fra Sygdom og Galskab, som hos »ham, der slagtede og aad sin Moder, og ham, der aad sin Medtjeners Lever«. Som Exempel paa sygelig Angst nævner han »ham der var bange for en Væsel«, og om de »aandssvage« (ἄφρονες) hedder det, at de dels er dyriske »som visse fjerntboende Barbarer«, der »af Naturen er uden Fornuft og kun lever efter deres Sanser«, dels er svækkede ved Sygdomme »som Epilepsi og sygeligt Vanvid«. Andensteds³⁾ nævner han Exempler paa

¹⁾ 934 c ff.

²⁾ »Den Nikomacheiske Ethik« VII 6.

³⁾ »Om Hukommelse og Erindring« 1.

hallucinerede, der »fortalte deres Syner som virkelige og som noget, de erindrede«.

Mellem de Spørgsmaal, som er blevet behandlede i Aristoteles' Skole, er ogsaa det, hvorfor alle store Tænkere, Statsmænd, Digttere og Kunstnere er af »melancholsk« Temperament.¹⁾ Efter at have nævnt Herakles, Aias og Bellerophon fremhæver Forfatteren som Exempler Empedokles, Platon og Sokrates. Saa-vel heraf som af den følgende Udvikling fremgaar det, at »melancholsk« ikke er at forstaa i Ordets nuværende Betydning; det betyder snarest »excentrisk«, og Bemærkningen svarer til den moderne Theori om Geniets nære Forhold til Sindssyge. Den »sorte Galde« antages at være en Blanding af varmt og koldt, modtagelig for høje Grader af begge Egenskaber; sejr det kolde, medfører det Apoplexi, Lammelse, Depression og Angstanfald, som kan føre til Selvmord; har det varme Overhaand, bliver Følgen overstadig Lystighed, Snakkesalighed, heftige Lidenskaber, Ekstaser og maniakalske Anfald; det kaldes Overvægt ender ofte med Sløvhed og Idioti. Den »sorte Galdes« forskellige Virkninger paa de forskellige Individuer oplyses ganske morsomt ved Sammenligning med de forskellige Stadier i en Rus. Andensteds²⁾ bemærkes, at de »melancholske« lider af Søvnløshed eller urolige Drømme.

Ogsaa ellers findes der hist og her i Litteraturen lejlighedsvis Hentydninger til Sindssyge. Om Astro-

¹⁾ »Problemer« XXX 1.

²⁾ »Problemer« IV 25; XXX 14.

nomen Meton fortælles det,¹⁾ at han for at undgaa at komme med paa Toget til Sicilien 415 anstillede sig gal og afbrændte sit Hus. Xenophon²⁾ ved, at de sindssyge undertiden indlader sig paa de forvovneste Handlinger uden at ændse Faren. Brugen af Helleborus mod Galskab var saa almindelig bekjendt, at »moden til Antikyra« (en By i Grækenland, hvor den bedste voxede) var blevet en staaende Talemaade.³⁾ Aristoteles' Samtidige Herakleides fra Pontos havde noteret et mærkeligt Exempel paa en fix Idé:⁴⁾ en Athenienser, Thrasyllus, som opholdt sig i Piræus, levede i den Forestilling, at alle de Skibe, der lagde til der, tilhørte ham, førte Bog over dem og dirigerede deres Farter og Fragter; hvergang et Skib kom hjem, glædede han sig over al den Rigdom, det bragte ham, hvorimod han ikke brød sig om det, naar noget forliste. Da han var blevet heldbredet, kunde han godt huske sin tidligere Tilstand og forsikrede, at han aldrig havde været lykkeligere, end da han levede i sin Illusion. Det sidste Træk minder om Manden hos Horatius,⁵⁾ der »glad sad og klappede i det tomme Theater« og tog sine Venner det meget fortrydeligt op, at de curerede ham for hans fixe Idé.

Hvorledes Læren om Sindssyge og dens Behandling har udviklet sig i den antike Medicins Glans-

¹⁾ Ailianos, Var. hist. XIII 12 o. a. St.

²⁾ »Erindringer« IV 6, 10.

³⁾ Sml. Horatius, Satirer II 3, 83; Ars poetica 300.

⁴⁾ Athenaios XII 81 o. a. St.

⁵⁾ Breve II 2, 128 ff.

periode, den alexandrinske Tid, er vi ikke istand til at forfølge, fordi den videnskabelige Litteratur fra denne Periode er gaaet tabt. Efter al Sandsynlighed skyldes dog de Fremskridt i Retning af Systematiseringen, som vi finder hos senere Forfattere, for en Del den alexandrinske Skole, omend dens Koryphæer, som Herophilos og Erasistratos, ikke ses at have givet sig af med Sindssyge; de var især optaget af at grundlægge den videnskabelige Anatomi.

Den første sammenhængende Fremstilling af Læren om Sindssyge finder vi hos Cornelius Celsus,¹⁾ utvivlsomt efter alexandrinske Kilder. Celsus var ikke selv Læge, men har givet et Omrids ogsaa af Medicinen i sin Encyklopædi, af hvilket Værk tilfældigvis kun dette Afsnit er bevaret, og hans klare Gjengivelse af en udmærket Kilde yder nogen Erstatning for Tabet af den alexandrinske Lægevidenskabs grundlæggende Værker.

Celsus opstiller tre Former af Sindssyge (insania). Den første er acut og forbunden med Feber, den som »Grækerne kalder phrenesis«. Den adskiller sig fra de almindelige, forbigaaende Feberdelirier ved at være continuel og ledsaget af Hallucinationer, men kan forøvrigt antage forskjellige Former; nogle Patienter er oprømte, andre deprimerede, nogle indskrænker sig til at tale vildt, andre farer op og hengiver sig til Voldsomheder, undertiden impulsivt, men undertiden kan de ogsaa vise stor Snedighed for at faa Lejlighed til at gjøre Fortræd; disse Patienter maa

¹⁾ III 18.

bindes for ikke at skade sig selv og andre, og man maa ikke lade sig narre af, at de for at undgaa Spændetrojen kan tale ganske fornuftigt og bede ynkeligt for sig; de nogenlunde rolige Patienter skal man ikke plage med strenge Forholdsregler. Tidligere holdt man de voldsomme Patienter i Mørke i den Tro, at Lyset irriterede dem, medens Mørket skulde have en beroligende Virkning; men Asklepiades foreskrev, at de skulde have det lyst, fordi Mørket i sig selv virker skræmmende; det vil dog være rigtigst at prøve sig frem, da Mørke og Lys ikke virker ens paa alle; i Almindelighed skal kraftige Patienter anbringes i et lyst Værelse, svage i et mørkt.

Hvad Behandlingen angaar, skal man være yderst varsom med at gribe ind, saalænge Feberen er heftig; man maa helst nøjes med at holde Patienten i Ro. Asklepiades betegnede Aareladning under Feberanfaldene som Mord, men anbefalede Frotteringer, som dog ogsaa er farlige under høj Feber. Man bør afvente en Stansning i Feberen og saa paa kraftige Patienter anvende Aareladning foruden Laxativer, der altid er mindre betænkelige; efter en Dags Forløb rages deres Hoved og bades med Vand med forskellige reprimerende Urter i, hvorefter der anvendes forskellige Nysemidler. Hvor Kræfterne er ringe, skal Hovedet blot bades i Rosenolie med forskellige Tilsætninger. Naar Feberen er ophørt, kan Frottering anvendes, kraftigst paa de deprimerede.

Hertil knytter Celsus nogle fortræffelige Bemærkninger om Behandlingen af sindssyge i Almindelighed. Først og fremmest skal Behandlingen være individu-

aliserende. Hos dem, der lider af meningsløs Angst, maa man søge at hæve denne ad psychisk Vej; saaledes blev en rig Mand, der led af sygelig Angst for at sulte ihjel af Fattigdom, cureret ved, at man bildte ham ind, at han havde faaet en stor Arv. Overfor de ustyrlige maa man undertiden anvende Prygl, overfor de lystige Skjend og Trusler. Til at opmuntre de deprimerede er Musik et godt Middel. Det er af stor Vigtighed at faa Bugt med de sindssyges Søvnløshed; der nævnes forskellige Sovemidler, f. Ex. Valmuedecoct, men mod deres Anvendelse advarede Asklepiades, fordi de kan medføre Lethargi; i deres Sted anbefaler han Frotteringer; først naar de ikke hjælper, kan man gribe til Sovemidler. Ogsaa en passende Diæt, der hverken overfylder eller udsulter Patienten, maa iagttages. Som Middel mod Søvnløshed nævner Celsus ogsaa et rislende Springvand ved Sengen og Vugning i en Hængekøje.

Den anden, mere langvarige Form af Sindssyge er den ved den sorte Galde hidførte Depressionstilstand. Mod den anbefales Aareladning eller Vomeren, samt Frotteringer og, hvis Patientens Kræfter tillader det, Legemsøvelser; Kosten maa være let og Maven holdes iorden. Men desuden maa der anvendes psychiske Midler: alle ængstende Forestillinger maa holdes borte, Patienten skal opmuntres og underholdes med Fortællinger og Spil, som morede ham, da han var rask; har han produceret noget, maa man rose det og bringe ham det i Erindring; man skal lemfældigt bebrejde ham hans umotiverede Nedslaaethed og gjøre

ham opmærksom paa, at det, han søger over, ligesaa vel kunde være en Kilde til Glæde.

Den tredie Form er chronisk; den findes oftest hos kraftige Folk, som kan leve længe med den. Den optræder dels som Hallucinationer af mørk eller lys Karakter; de sidste er de mindst farlige. Som Cur anbefales Laxativer og Vomeren. Dels kan den ytre sig som Forstyrrethed. Paa saadanne Patienter maa der tages haardt; naar de taler eller handler forstyrret, maa man sulte, binde eller banke dem; de maa tvinges til at anspænde deres Opmærksomhed, lære noget udenad o. l., forat Frygten lidt efter lidt kan tvinge dem til at tænke sig om. Pludselig Skræk og overhovedet alle stærke psychiske Paavirkninger har en gavnlig Indflydelse paa dem, især hvis deres Forrykthed viser sig ved umotiveret Lystighed; de deprimerede behandles bedst med hyppige men lempelige Frotteringer, Afvaskning af Hovedet med kolldt Vand og Bade. Om alle sindssyge gælder det, at de maa gjøre Gymnastik, frotteres og afholde sig fra Vin og fedt Kjød og overhovedet fra tung Kost; de maa aldrig være alene eller omgivne af Folk, som de ikke kjender eller ikke bryder sig om; de har godt af at skifte Opholdssted og rejse, naar de er i Bedring.

Uagtet Celsus' Kilde paa enkelte Punkter kritiserer og modificerer Asklepiades, er der dog neppe Tvivl om, at det er dennes Lære, der ligger til Grund. Asklepiades fra Bithynien optraadte i første Halvdelen af I. Aarh. f. Chr. som Læge i Rom, hvor han skabte sig en meget stor Praxis. Han kan neppe frikjendes for at have ofret til Tidens Krav og Publicums

Smag ved endel Humbug, men hans Fortjenester af den praktiske Sygebehandling er paa flere Punkter utvivlsomme; bl. a. rejste han en gavnlig Reaction mod den overdrevne Brug af Medicamenter. At han er den første, der anvendte Musik systematisk som Middel mod Sindssyge, er bestemt overleveret,¹⁾ og hans Regler for Anvendelsen af de forskjellige Tonarter efter Sygdommens Beskaffenhed er ogsaa bevarrede.²⁾ Den stærke Fremhæven af psykiske Midler i det anførte Stykke af Celsus, som er noget nyt, skyldes vistnok overhovedet Asklepiades; men ogsaa nogle af Tvangsforanstaltningerne hos Celsus tilskrives ham.²⁾ At der lægges saa megen Vægt paa Frotteringer, Diæt, Bade og Legemsøvelser, stemmer godt med hans Principer i Almindelighed.

Det bedste, Oldtiden har efterladt os paa dette Omraade, er Archigenes' Fremstilling af Sindssygdommene og deres Behandling. Den udmærker sig i lige høj Grad ved Sygdomsbilledernes Anskuelighed og Diagnosernes Skarphed; de ypperlige Iagttagelser og indgaaende Prognoser vidner om overordenlig praktisk Erfaring og stor psykologisk Skarpsindighed. Archigenes var fra Apameia (i Syrien); han levede og virkede i Rom paa Traians Tid og er den betydeligste Repræsentant for den saakaldte pneumatiske Skole. Hans talrige Skrifter er tabte, men ligger til Grund for Aretaios' to Værker om acute og chroniske Sygdommes Aarsager og Behandling.³⁾ Det første

¹⁾ Censorinus, De die natali XII 4.

²⁾ Caelius Aurelianus, De morbis chronicis I 5.

³⁾ M. Wellmann, Die pneumatische Schule S. 23 ff.

af disse Værker giver en Oversigt over Archigenes' Lære om de to Former af Sindssyge, han opstillede: Melancholi og Mania.¹⁾

Som Indledning hedder det om den »sorte Galde«, at den, naar den angriber Maven eller Mellemgulvet, fremkalder Oppustethed og Melancholi, idet den tilige virker forstyrrende paa Sindet. Men efter denne Tribut til den gamle Humoralpathologi og Sygdommens gængse Navn bemærkes det, at ogsaa ustyrlig Vrede eller Sorg eller Depression betegnes som Melancholi, selvom den sorte Galde intet har dermed at gjøre, og der henvises til Iliadens²⁾ Skildring af den vrede Agamemnon, hvis »paa begge Sider sorte Mellemgulv fyldtes højligt med Vrede, mens hans Øjne lignede flammende Ild«. Derpaa fortsættes saaledes: »Melancholi er Nedslaaethed med en enkelt Art af Vrangforestillinger uden Feber, og den synes mig at være Indledningen til og en Del af Vanvid (μανία)«. Hos de vanvittige vexler Sindsstemningen mellem Vrede og Oprøthed, og deres Sindssyge viser sig ved stadige vilde og hæslelige Handlinger; Melancholikerne derimod kjender kun en Sindstilstand, Depression, men den ytrer sig paa forskjellig Maade: nogle frygter for at blive forgiftede, andre er menneskesky og søger Ensomhed, gribes af overtroisk Rædsel (for Dæmoner) eller Livslede. De første Symptomer paa Melancholi er en Depressionstilstand, der hos nogle er blid, hos andre vranten, og en umotiveret Sløvhed. Derpaa bliver den syge vredagtig, mismodig

¹⁾ I 5—6.

²⁾ I 103—4.

og søvnløs eller uroligt sovende; efterhaanden som Sygdommen skrider frem, gribes han af heftig Angst og faar skrækindjagende Drømme, der staar for ham med Virkelighedspræg; hans Tilbøjeligheder skifter pludseligt, snart er han ondsindet, smaalig og gjerrig, snart aaben, ødsel og gavmild, ikke af Godhed, men paa Grund af et sygeligt Omslag. Det næste Stadium er Livslede, Menneskeskyhed og umotiveret Jamren; Patienten forbander Livet og ønsker sig Døden. Hos mange ender det med Følesløshed og Sløvsind; den syge kjender ingen, glemmer, hvem han selv er, og synker ned i en dyrisk Tilstand. Hans Udseende forværres, Ansigtifarven bliver graagrøn, trods sin Slugvornhed magres han af, han sover daarligt, har ingen ordenlig Aabning, hans Urin har en daarlig Farve og er ikke rigelig nok, Hypochondrierne er oppustede, og han lider af ildelugtende Opstød; Pulsen er i Reglen lille, utydelig og frequent. Til Slutning meddeles og kritiseres en Sygehistorie om en formentlig melancholsk ung Mand, der var opgivet af Lægerne, men kom sig ved en Forelskelse. Archigenes tror ikke paa denne Helbredelsesmaade; han forklarer Tilfældet saaledes, at den unge Mand havde været forelsket hele Tiden, men var blevet afvist og derover deprimeret, uden at hans Omgivelser havde vidst noget om hans ulykkelige Kjærlighed; da Pigen saa betænkte sig og sagde ja, slog hans Stømning ganske naturligt om.

Melancholiens Therapi beskrives meget udførligt;¹⁾ den stemmer i Hovedsagen med den, som meddeles

¹⁾ Aretaios, »Om Behandling af chroniske Sygdomme« I 5.

hos Celsus, men med Udeladelse af alle psychiske Midler. Aareladning anbefales i visse Tilfælde, ligesaa Kopsætning, bl. a. paa Hovedet, efterat det er raget; i Hovedet sidder nemlig Sygdommens Aarsag, og derfor paavirker den ogsaa Sanserne, saaat den syge undertiden har falske Sanseindtryk. Maven maa holdes i Orden, hvortil der anbefales forskellige afførende Midler, f. Eks. Aloe; ogsaa Vomitiver og Helleborus anvendes. For Diæten gives nøjagtige Regler: Brød opblødt i sød Vin, en Blanding af Vin og Honning, Æg, magert Kjød (af Svin Tæerne og Dele af Hovedet, af Fugle Vingerne), Vildt og Frugt. Da det »melancholske« Legeme er tørt og haardt, anbefales Indgnidning med rigelig Olie og under Bedring mineralske Bade ved et eller andet Badested; Motion og andre Midler til Styrkelse er ogsaa gavnlige. I mildere Tilfælde kan man sædvanligt nøjes med Aareladning og afførende Midler, men naar der, hvad der hyppigt sker, indtræder Tilbagefald, maa man ufortøvet gribe kraftigt ind og begynde en Helleboruscur. Alle kan Lægen ikke helbrede, »saa vilde han være mægtigere end Gud«; men han kan lindre den syges Lidelser, skaffe ham Pusterum og trænge Sygdommen tilbage; enten maa han altsaa nøjes hermed, idet han vedgaar Sygdommens Uhelbredelighed, eller blive ved at forsøge de yderste Midler. Hvis Sygdommen har angrebet det hele, Sanserne, Aandsevnerne, Blodet, Galden og Nerverne, er den uhelbredelig og disponerer til forskellige svære Lidelser, Krampe, Mania og Lammelse, som heller ikke kan helbredes. Som Aarsager til Melan-

choli nævnes endnu Stansning af Menstruationen hos Kvinder og af Hæmorrhoidalblødning hos Mænd.

Som et Par af de anførte Ytringer viser, har Archigenes iagttaget, at Melancholi kan være Indledningen til Afsind (*μανία*); om Overgangen bemærker han,¹⁾ at Vanvid i Reglen indtræder, naar den nedtrykte Sindsstemning stødvis afløses af Lettelse og Opstemthed. Ogsaa Sammenhængen mellem Epilepsi og Sindssyge er han klar over; »Epilepsi kan undertiden ogsaa slaa om til Vanvid«, hedder det;²⁾ hvis Epilepsien varer ved og de angrebne ikke retter sig helt efter Angrebene, bliver de sløve, deprimerede, menneskesky og uomgængelige, ikke engang Alderen kan mildne dem, de sover daarligt, har onde og absurde Drømme, mister Appetiten, lider af daarlig Fordøjelse, faar en usund, blygraa Ansigtifarve, Tænkeevne og Sanser afstumpes, de hører daarligt, har Summen i Hovedet, taler utydeligt eller forkert, og ender i complet Sløvsind.³⁾

Endnu udførligere skildres den anden Form af Sindssyge, Mania.³⁾ Dens Ytringsformer er mangfoldige, men i sit Væsen er den en og samme Sygdom: en generel, chronisk »Ekstase« uden Feber; træder Feber til, er det kun accidentielt. Fra Feberdelirier og acute Anfald af Sindsforvirring som Følge af Drik eller Forgiftning (f. Ex. ved Mandragora eller Bulmeurt) adskilles den egenlige Mania let ved sin Varighed, medens de andre Tilfælde, der skyldes tilfældige

¹⁾ Aretaios, Om chroniske Sygdommes Aarsager I 5.

²⁾ Smst. I 4.

³⁾ Smst. I 6.

Aarsager, hurtigt hæves. Med Gaaen i Barndom¹⁾ kan den heller ikke forvexles, skjønt ogsaa denne er chronisk; Gaaen i Barndom er en Alderdomssvaghed, der bestaar i Sløvelse af Sanserne og Intelligensen og skyldes Kulde, medens Mania skyldes Varme og Tørhed og viser sig ved urolig og forstyrret Opførsel; Alderdomssvækkelsen skrider jævnt og uafbrudt frem, medens Vanvidet optræder i Paroxysmer afbrudte af Pauser og kan helbredes. Mellem Phrenitis og Mania er der den Forskjel, at Phrenetikerne modtager forkerte Sanseindtryk, ser ikke tilstedeværende Ting som tilstedeværende og ser Ting, som ikke er synlige for andre; de vanvittige derimod ser Tingene rigtigt, men bedømmer dem forkert. Phrenitis har sit Sæde i Hovedet, Mania derimod i de indre Dele ligesom Melancholien. Om Sygdommen optræder som Melancholi eller som Mania, afhænger af Temperamentet; hidsige og foretagsomme Naturer med et let og muntert Sind er disponerede til Mania ligesom de varme og blodrige og derfor ogsaa de yngre; de sløve derimod, de tungsindige og tungnemme, der, naar de endeligt ved Ihærdighed har lært noget, hurtigt glemmer det igjen, er mere tilbøjelige til Melancholi, ligesaa de, der er overhedede af den sorte Galde og derfor udtørrede.

Som Anledning til Udbrud af Vanvid hos dertil disponerede Individuer anføres Umaadeholdenhed i Mad og Drikke, samt kjønslige Udskejelser, hos Kvinder Stansning af Menstruationen. De Pauser i Sygdommen, der ikke er en Følge af Lægebehandling

¹⁾ λιπήσις, egl. Vrøvlevornhed.

men kommer af sig selv, er ikke til at stole paa; selv Folk, der synes at være kommen sig helt, faar let Tilbagefald ved den mindste Anledning, en Diætfejl, et tilfældigt Vredesanfald eller blot Aarstidernes Skiften (Foraaret anses for særligt farligt).

Vanvidet kan ytre sig som Overstadighed; den syge ler, leger og danser ustanseligt Nat og Dag, undertiden gaar han omkring med en Krans paa i den Indbildning at have vundet en Sportssejr. Saadanne sindssyge er ufarlige for deres Omgivelser. Værre er de maniakalske, der hengiver sig til voldsomme Vredesudbrud, river deres Klæder itu og stundum endog slaar deres Tjenestefolk ihjel eller lægger Haand paa sig selv. Vrangforestillingerernes Art er forskjellig efter Patienternes Dannelsenstrin; de dannede og studerede Folk laver phantastiske astronomiske Theorier og philosophiske Systemer paa egen Haand eller tror sig inspirerede af Muserne til original digterisk Production; de udannede derimod indbilder sig at kunne præstere Kraftprøver i at bære Byrder eller at være dygtige Pottemagere, Snedkere og Stenhuggere. Som Exempler paa besynderlige fixe Ideer anføres, at nogle tror at være Lerkrukker og derfor er bange for at falde og gaa itu, andre bilder sig ind at være af ubrændt Ler og frygter for at opløses i Vand. Der fortælles om en Tømmermand, der var aldeles ved sin Fornuft hjemme paa Værkstedet og paa Arbejdspladsen, kunde udføre alt, hvad hans Haandværk krævede, fuldt tilfredsstillende, slutte Contracter med sine Arbejdsgivere og betinge sig sin Betaling, uden at der var noget at mærke paa ham; men naar han

vilde lægge sit Værktøj fra sig for at gaa hen paa Torvet eller i Bad eller sligt, sukkede han først dybt og tog derpaa Værktøjet paa Skuldren og bragte det med sig, hvor han gik hen; naar han saa havde tabt sine Husfæller og sit Værksted af Syne, fik han et maniakalsk Anfald; hvis han vendte om og gik hjem, kom han strax til sin Fornuft igjen.

Særligt omtales det religieuse Vanvid. Den syge lemlæster sig selv i den Trø dermed at være sine Guder til Behag og opfylde deres Befaling. Saadanne Patienter kan vækkes af deres Vanvid ved Musik, Lystighed og Beruselse eller ved de tilstedeværendes indtrængende Forestillinger, og udenfor deres fixe Ide er de helt ved deres Fornuft; naar Anfaldet er ovre, er de glade og trygge og tror sig indviede til deres Gud, men de er blege og magre og svækkede ved de Saar, de har tilføjet sig; »i denne Form af Vanvid sporer man Guds Finger«.

Naar Sindssygdommen er alvorligere, kan Patientens Sanser skærpes, han er mistroisk og vredagtig, enten overdrevent nedslaaet eller glad, undertiden søvnløs; hans Udseende forandres, han har Hovedpine eller Tunghed i Hovedet, hans Hørelse er skarp nok, men han opfatter langsomt, nogle har Susen for Ørene, der kan stige til Trompetklangs eller Fløjtespils Styrke. Paa et endnu mere fremskredet Stadium bliver den syge oppustet og faar Kvalme, er graadig efter Mad (paa Grund af Søvnløsheden), men stadigt mager og bleg, hans Øjne er indfaldne og blinker sjeldent, undertiden er de røde og blodunderløbne; han ser allehaande Skikkelser og Billeder,

mørke og sorte, hvis han er Melancholiker, ellers mere røde og purpurfarvede; mange tror at se Lyn og ytrer Angst for at blive ramte. Under Sygdommens Culmination lider de af Pollutioner og føler en ubændig Trang til kønslige Udskejelser, som de uden Skamfølelse giver efter for i alles Paasyn; hvis man formaner eller irettesætter dem, bliver de fuldstændigt rasende. Sygdommens sidste Stadium kan have højest forskjellig Charakter; nogle løber rastløst omkring og vender uden at ane det stadigt tilbage til samme Sted, andre ypper Kiv med deres Omgivelser eller beklager sig højroestet over at blive bestjaalne og mishandlede, andre trækker sig menneskesky tilbage til Ensomhed og snakker med sig selv. I deres lyse Øjeblikke er de sløve, apathiske og mismodige, fordi de da kommer til Bevidsthed om deres Sygdom og føler sig trykkede deraf.

Archigenes' Forskrifter for Behandlingen af denne Form af Sindssygdom er desværre gaet tabt. Derimod er hans meget udførlige Fremstilling af Behandlingen af Phrenitis bevaret.¹⁾ Han fremhæver bl. a. Vigtigheden af, at Sygeværrelset og Sengen er hensigtsmæssigt indrettede; Værrelset skal være rummeligt, luftigt og vel tempereret efter Aarstiden, Væggene skal være glatte, uden Fremspring og uden Malerier; enhver Ujævnhed ægger den syge til at tage paa den, og Vægmalerier foranlediger let Hallucinationer. Om Værrelset skal være lyst eller mørkt, afhænger af Patientens Tilstand; det er et godt Tegn, naar Lys har en beroligende Virkning paa ham. Der

¹⁾ Aretaios, Om Behandlingen af acute Sygdomme I 1.

maa være fuldkommen Ro og Stilhed ikke blot i Værelset men i hele Huset; den syges Hørelse er skærpet, og enhver Støj afficerer ham stærkt. Sengen maa hverken være saa bred, at han kan ligge og kaste sig frem og tilbage i den, eller saa smal, at han risikerer at falde ud af den under Paroxysmerne; den skal være blød for ikke at irritere hans angrebne Nerver, og Tæpperne skal være glatte for ikke at give ham Anledning til at pille Fnug af dem. Det er af Vigtighed at holde Patienten i godt Humeur; derfor skal hans bedste Venner besøge ham og opmuntre ham ved Fortællinger og uskyldig Passiar. Sygdommen medfører ofte Søvnløshed; den kan plage den syge saaledes, at han hverken finder Hvile Nat eller Dag, hans Øjne bliver stirrende og stive, som om de var af Horn,¹⁾ han kaster sig omkring paa Lejet og springer op. Saa maa man anvende kraftige Sovemidler, Hovedbade, Frottering under Fodsaalerne, Kløen i Tindingerne eller bag Ørene (ligesom paa Dyr). Det kan ogsaa hjælpe at skaffe Patienten de Forhold, han er vant til at sove under; Sømanden kan man lægge i en Baad, lade ham vugge af Bølgerne, mærke Sø- og Skibslugt og høre Brændingen og Vindens Susen; Musikeren skal spilles og synges isøvn, Læreren skal dysses isøvn ved barnlig Snakken. Desuden anbefales der mod Phrenitis en hel Del Medicamenter.

Ogsaa den anden indflydelsesrige medicinske Skole fra den romerske Kejsertid, Methodikerne, har efter-

¹⁾ Det samme Billede bruges i Odysseen XIX 211 om Odysseus' Øjne, da han overfor Penelope maa undertrykke sin Bevægelse.

ladt os en sammenhængende Fremstilling af sine Anskuelser om Sindssyge og dens Behandling. Den skyldes Skolens betydeligste Mand, Soranos fra Ephesos (første Halvdel af 2. Aarh.), og er bevaret i latinsk Oversættelse hos en langt senere Forfatter.¹⁾ Grundlaget derfor er Asklepiades' Lære, som det var at vente (han regnedes halvvejs til Skolen), men der øves skarp Kritik overfor ham og tages ogsaa Hensyn til andre Lægers Theorier og Therapi, og Fremstillingen har idethele i Overensstemmelse med Soranos' lærde Tilbøjeligheder et litterairt Tilsnit; den faar derved en særlig Værdi som et velordnet Overblik over Oldtidens Præstationer paa dette Omraade, foruden at der ogsaa meddeles en og anden ny og selvstændig Bemærkning; men i lagttagelsens Friskhed og Beskrivelsens Anskuelighed kan den ikke maale sig med Archigenes'.

Soranos opstiller de sædvanlige to Arter af Sindssyge, Mania og Melancholi, og forkaster udtrykkeligt den Antagelse, at Melancholi kun er en Form af Mania; denne har sit Sæde i Hovedet, Melancholi derimod i Underlivet. Beskrivelsen af Mania begynder med en Henvisning til Platons mærkelige Udtalelser i »Phaidros«;²⁾ efter en kort Bemærkning om Stoikernes og Empedokles' Theorier og nogle (urigtige) etymologiske Forklaringer (som dog maaske er Oversætterens Tilføjelse) defineres Mania som en chronisk Sindsforvirring uden Feber; herved adskiller den sig fra Phrenitis, og selvom der træder en acci-

¹⁾ Caelius Aurelianus, De morbis chronicis I 5—6.

²⁾ Ovfr. S. 21.

dentiel Feber til, er Forvexling dog udelukket, fordi Feberen ved Phrenitis er det primaire. Vanvid indtræder hyppigst hos unge og midaldrende Mænd, sjældent hos gamle Mænd og endnu sjældnere hos Børn og Kvinder; det kan optræde som et pludseligt Anfald, men ogsaa udvikle sig successivt, af indre Grunde saavel som af ydre, som daarlig Fordøjelse, Drukkenskab, Nattevaagen, Rystelser eller Slag i Hovedet, men ogsaa aandelig Overanstrengelse, stærke Lidenskaber (Forelskelse, Vrede o. l.), Overtro, Sorg og Frygt; ogsaa Forgiftning ved visse Arter af Medicin (især Elskovsdrikke), Stansning af Hæmorrhoidalblødninger og hos Kvinder Menstruationsforstyrrelser kan fremkalde Vanvid.

Symptomerne paa optrækkende Sindssyge er de samme som for Epilepsi og Apoplexi; for Epilepsi angives¹⁾ følgende Forløbere: Tunghed og Summen i Hovedet, Svimmelhed, stive Øjne, Susen for Ørene eller svækket Hørelse, Sortnen for Øjnene og Synsvækkelse, Flimren og Synshallucinationer, der viser sig i Form af Edderkoppespind, lette Skyer eller smaa sorte Dyr, Ildgnister eller lysende Ringe, fremdeles Tørhed i Svælget, Hævelse i Hypochondrierne, Gaben, Nysen, for rigelig Spytafsondring, Appetitløshed eller Forslugenhed, Søvnløshed eller urolige Drømme, daarlig Fordøjelse, abnorm sexuel Trang, undertiden ledsaget af Pollutioner, Ængstelse, umotiveret Vredagtighed og Glemsomhed. Man har forsøgt at opstille forskjellige Distinctioner og at angive særlige Sym-

¹⁾ Caelius Aurelianus, anf. St. I 4.

ptomter for Sindssyges Nærmelse; saaledes skulde tung Søvn varsle Epilepsi, let og kortvarig derimod Vanvid; som for Sindssyge særegne Symptomer angives ogsaa Spænding i Hovedet ved Vredesanfald og Følelsen af at være bleven gal afvexlende med haardnakket Taushed som Følge af umotiveret Angst, Nedslaaethed, Pralen, Graadighed, hyppig Blinken med Øjnene, Hjertebanken, ængstende Drømme, forstyrret Fordøjelse og hyppige Vinde, lille og hyppig Puls, medens den hos dem, der har Disposition til Epilepsi, er stor og sjelden. Men Soranos anser ikke disse Symptomer for tilstrækkeligt sikre Midler til at skjelne de to nærbeslægtede Sygdomme.

Den udtalte Sindssyge kan ytre sig paa mange forskellige Maader, som Hidsighed og Lystighed, som Nedslaaethed og Ængstelse og Frygt for indbildte Farer, som naar den syge gaar i stadig Angst for at falde i Huller i Jorden, med Hukommelsestab og Hallucinationer. Som Exempler paa Vrangforestillinger anføres, at den syge tror, at han er en Spurv, en Hane, af Ler, at han er en Gud, Taler eller Skuespiller; en gaar med et Rør i Haanden (som et Scepter) og tror at holde Mandtal over hele Verden, en anden skriger som et spædt Barn og vil bæres. Efter en ældre Læge anføres et Tilfælde, hvor en »Grammatiker« blev forstyrret i Hovedet af Skræk over en Crocodile, som han kom til at træde paa; han indbildte sig, at hans venstre Ben og Haand var ædt af en Slange og tabte ganske Hukommelsen, saaat han ikke engang kunde huske Bogstaverne.

Galskaben kan enten være continuerlig eller af-

brudt af lyse Øjeblikke. Under Anfaldene bliver Øjnene blodsprængte og Blikket stivt; der indtræder vedvarende Søvnløshed, Spænding i Aarerne, Ansigtet bliver rødt, Legemet haardt; det kan vise en usædvanlig Haardførhed. Symptomerne viser, at der er en Stramning tilstede i Legemet, og at Hovedet er Lidelsens Sæde. Det er en Fejltagelse, naar nogle tror, at den psychiske Lidelse er det primaire; Sygdomsaarsagen er legemlig; man har jo heller aldrig hørt en Philosoph give Regler for Behandlingen af Sindssyge.

For Therapien gives der meget udførlige Forskrifter; de tager mer end dobbelt saamegen Plads som Beskrivelsen af Sygdommen. Patienten skal ligge i et jævnt lyst og varmt Værelse, hvorhen ingen Støj kan naa; der maa ikke være Malerier paa Væggene, og Vinduerne maa ikke sidde lavt; Værelset maa helst ikke ligge i de højere Etager, da man risikerer, at den syge styrter sig ud af Vinduet. Sengen, der skal være blød, maa anbringes saaledes, at Patienten ikke ser de besøgende komme ind ad Døren, forat ikke deres skiftende Ansigtsudtryk skal virke forstyrrende paa ham. Der maa ikke komme for mange til den syge, især ikke Folk, han ikke kjender. Sygepasserne maa hverken altid snakke den syge efter Munden for ikke at bestyrke ham i hans Vrangforestillinger eller altid sige ham imod for ikke at ophidse ham; de skal snart gaa ind paa hans Ideer, snart lempeligt søge at berigtige dem. Hvis Patienten er tilbøjelig til at springe op af Sengen eller paavirkes ugunstigt af at være alene, maa man forøge Sygepassernes

Antal og give dem Anvisning paa ubemærket at holde den syge i Sengen, f. Ex. under Paaskud af at frotere ham; kan han ikke taale Synet af Mennesker, maa han saa lemfædigt som muligt bindes til Sengen med et Belte, idet man beskytter Ledemodene ved at dække dem med Uld. Hvis han nærer Frygt eller Respect for en enkelt Person, maa denne ikke for tit komme ham for Øje for ikke at miste sin Indflydelse paa den syge; han skal opsøres til Nødstilfælde, hvor det gælder at skræmme og imponere Patientten. Lider den syge af Depression, skal han opmuntres ved, at man fortæller ham noget fornøjeligt. Kan han ikke taale Lyset, maa man beskytte hans Øjne imod det uden at unddrage det øvrige Legeme Paavirkning deraf. Kosten skal være let og sparsom, og Maven maa holdes i Orden. Forøvrigt anbefales varme Omslag mod locale Smerter, Udskylning af Munden og, hvis Kræfterne tillader det, Aareladning.

Naar Sygdommen er stationair, skal man rage Patientens Hoved, kopsætte ham der og paa Ryggen eller sætte ham Iglær; derefter anvendes fordelende Plastre og Afvaskning med varmt Vand. Mod Søvnløshed anbefales de sædvanlige Midler, Vugning i en Hængekøje eller Bærestol, et plaskende Springvand; man kan ogsaa gnide Øjnene med en Svamp med lunkent Vand. Som Midler til Motion nævnes endvidere en Rullestol; naar Patientens Kræfter tillader det, skal han tvinges til at spadsere og bruge sin Stemme. Han skal bringes til at læse højt, helst Ting, som kan udfordre hans Kritik, for at tvinge ham til at bruge sin Eftertanke; af samme Grund skal man

stadigt forelægge ham Spørgsmaal, som kan give ham Anledning til at gjendrive eller oplyse en og derved styrke hans Selvfølelse. Efter en saadan aandelig Anstrængelse skal man overlade ham til sig selv og give ham noget at læse, men man maa sørge for, at det er noget, der ikke overstiger hans Fatteevne eller anstrænger ham, for i saa Fald gjør det Skade. Derefter kan man vise ham sceniske Opførelser, lystige, hvis han er deprimeret, tragiske og gribende, hvis han er fjollet lystig. Bekommer dette ham vel, kan man lade ham holde Foredrag, idet man vaager over, at de lægekyndige Forskrifter for Stemmens Brug overholdes: Indledningen foredrages i en let Tone, Hovedthemaet med Anspændelse af Stemmen og høj Røst, Slutningen med mild og sænket Stemme. Tilhørerne skal være hans Venner og Bekjendte og opmuntre ham med Bifald. Efter Foredraget skal han bringes til sit Værelse og indgnides med Olive; derpaa skal han tage lidt Motion. Den udannede skal man forelægge Spørgsmaal, som falder ind under hans Profession; er han Bonde, taler man med ham om Landvæsen, er han Sømand, om Skibsfart; er han for sløv hertil, behandler man de mest dagligdags Spørgsmaal med ham eller lader ham spille Brætspil; det giver hans Tanke passende Beskæftigelse, især hvis hans Medspiller er ham overlegen. Naar Patienten er udhvilet og har gaaet en lille Tour, skal han salves og froteres, have et Bad og et Maaltid; Vin maa han kun nyde sparsomt engang imellem. Naar der ikke længere viser sig ny Symptomer, og den syge er istand til at udholde en vis Anstrængelse, er Luft-

forandring ønskelig; det kan ogsaa anbefales ham at høre Philosophernes Forelæsninger, der »ved deres Ord fordriver Frygt, Bekymring og Vrede.«¹⁾

Hvis Sygdommen ikke vil vige, maa man gjentage Behandlingen fra de første Stadier; Motion og fornuftig Diæt er Hovedsagen; ogsaa Musik anbefales. Desuden angives forskjellige Medicamenter, særligt Helleborus, og andre Cure, f. Ex. at udsætte Legemet for Solskin, saaledes at Hovedet er tildækket, Brugen af naturlige mineralske Vande, der dog ikke maa være for ildelugtende, Rejser tillands og tilvands, samt Adspredelser. Mod Susen for Ørene anbefales Udskylning med forskjellige skarpe og rensende Oplosninger. At Sygdommen er hævet, viser sig ligesom hos Epileptikerne²⁾ derved, at Søvn, Appetit og sund Farve vender tilbage, at Fordøjelsen foregaar regelmæssigt, og at de sædvanlige Arbejder kan udføres uden Overanstængelse i længere Tid.

Til denne Fremstilling af sin egen Therapi knytter Soranos efter sin Sædvane en skarp Kritik af sine Forgængere. Den ogsaa hos Celsus bekæmpede Regel, at Sygeværelset skal være mørkt, forkastes, fordi mange sindssyge er bange for Mørke, og fordi den strider mod Sygdommens restringerende Natur, der netop kræver Lys som Modvægt. Ligeledes misbilliges altfor kraftige Sultecure, der svækker den syge for stærkt; naar man har villet begrunde dem ved at henvise til, at vilde Dyr lettest tæmmes ved Sult, finder Soranos denne

¹⁾ Der tænkes altsaa paa Moralprækener af Stoikere og Kynikere, der bekæmper de menneskelige Lidenskaber.

²⁾ Caelius Aurelianus, anf. St. I 4.

Motivering saa slet, at man snarere skulde anse dens Talsmænd for selv at være gale end for Læger. Der advares ogsaa imod hensynsløst at binde den syge, hvad der let kan give ham et Chok; man maa hellere holde ham i Sengen med Hænderne. Mod stærke Sovemidler som Valmue advares med den Begrundelse, at de fremkalder Tunghed i Hovedet. De hos Celsus anbefalede Hovedbade med Rosenolie o. l. fraaades, fordi de er restrangerende istedenfor relaxerende; af lignende Grunde forkastes afkølede Midler, som siges at være anbefalede af Aristoteles og Diokles; deres Anvendelse beror paa den Misforstaaelse, at den indvendige Hede hos Patienten er Sygdommens Aarsag, medens den i Virkeligheden kun er et Symptom; Afkøling forværrer Tilstanden ved at fortætte Legemet. Aareladning maa ikke drives for vidt, og Arteriotomi er absolut forkastelig som unyttigt Plageri. Heller ikke Anvendelsen af Klysterer og stærke diuretiske og afførende Midler billiger Soranos. At opmuntre de deprimerede og nedstemme de overstadige ved Fløjtespil, hvortil man har anbefalet henholdsvis den phrygiske og den doriske Tonart, er farligt, da Erfaringen viser, at Fløjtespil kan virke ophidsende endog paa sunde Mennesker. Saadanne Midler som at lade den sindssyge beruse sig eller prygle ham kan kun gjøre ondt værre. Udførligt polemiseres der mod den Mening, at man skal se at gjøre den sindssyge forelsket. Det er jo dog »den nøgne Sandhed«, at Vanvid ofte opstaar af Forelskelse; saaledes er det forekommet, at en er gaaet ned i Underverden af Kjærlighed til Underverdens Dronning Proser-

pina, en anden har styrtet sig i Havet, fordi han var forelsket i Amphitrite, og en Kongedatter har dræbt sine egne Børn af Skinsyge;¹⁾ man kan end ikke helt afvise den Anskuelse, at Forelskelse er en Slags Sindssyge — Symptomerne har en vis Lighed —, og det vilde da være baade formasteligt og taabeligt at hidføre den Sygdom, man vil helbrede. Desuden er det vanskeligt at faa en sindssyg forelsket; han har jo mistet al Sans for Skjønhed og lever i sine Hallucinationer. Og selvom det skulde lykkes, vilde det være lige forkert at tillade den sindssyge sexuel Omgang med Forelskelsens Gjenstand og at forhindre ham deri; det første vilde svække ham, det andet ophidse ham.

Af Soranos' Slutningsbemærkninger fremgaar det, at denne Kritik for største Delen er rettet mod Asklepiades og hans Skole; det indrømmes, at den methodiske Skoles Stifter Themison ogsaa har anbefalet forkastelige Cure som Bade, Vin og kjønslig Omgang, men Skylden derfor tilskrives hans Lærer Asklepiades, fra hvis Doctriner han ikke strax kunde gjøre sig fri.

Melancholien behandler Soranos mere kortfattet. Den har sit Navn deraf, at de syge ofte kaster sort Galde op; at dens Aarsag skulde være den sorte Galde, er en ubegrundet Hypothese, ja ligefrem urigtigt. Sygdommen angriber mest midaldrende Mænd, næsten aldrig Kvinder eller Mænd i andre Aldre;

¹⁾ Der tænkes utvivlsomt paa mythologiske Exempler, Peirithoos og Medea. Den, der styrtede sig i Havet for Amphitrite, er maaske Theus.

den foranlediges ved Forstoppelse, heftige Opkastninger, Indtagen af Medicin efter Maden,¹⁾ skarpe Spiser, Bekymringer og Angst. De indledende Symptomer er de samme som ved Mania. Sygdommen ytrer sig ved Ængstelser og deprimeret Sindstilstand ledsaget af Indesluttethed og Uvillie mod Omgivelserne. Patienten ønsker stumtum Døden, til andre Tider lider han af Dødsfrygt og tror sit Liv efterstræbt; han græder uden Grund og mumler meningsløst hen for sig; efter Maaltiderne kan der indtræde en oplivet Tilstand. De legemlige Symptomer er Hævelse i Hypochondrierne, kolde Extremiteter, let Sved, Smerter i Underlivet, Mavemunden (cardia) og Ryggen, Tunghed i Hovedet, graagrøn eller gusten Ansigtifarve, Afmagring og Kraftesløshed, daarlig Fordøjelse og ildelugtende Opstød. Sygdommen er chronisk. Therapien er den samme som for Mania. Aareladning og Helleborus forkastes ligesom de af andre Læger anvendte stærke Lægemidler som Aloe og Absinth; man skal bruge lindrende og styrkende Midler, mod voldsomme Brækninger tillige restringerende Plastre.

I Modsætning til Pneumatikerne og Methodikerne synes Galenos ikke at have interesseret sig synderligt for Sindssyge; der findes ikke nogen samlet og systematisk Fremstilling deraf i hele hans vidtløftige Production,²⁾ og de spredte Bemærkninger, han gjør derom hist og her, indeholder næsten intet nyt.

¹⁾ Der tænkes vistnok paa den romerske Skik at lette den overfyldte Mave ved Brækmidler umiddelbart efter Maaltidet.

²⁾ Hans Skrift »Om Diagnose og Behandling af subiective sjælelige Affecter« er en psykologisk-ethisk Afhandling om Sindsbevægelser.

Galenos hylder som bekjendt den formentligt hippokratiske Lære om de 4 Safter, der behersker Legemets Tilstand, og afleder følgelig ogsaa de forskjellige Former af Sindssyge af dem. Saaledes udtaler han, at de, der ikke har fattet de 4 Safters Betydning, f. Ex. Erasistratos og hans Skole, ikke har kunnet sige noget om Melancholi og dens Oprindelse,¹⁾ og selv bliver han ikke træt af at gjentage, at Mania opstaar af den tynde, gule Galde, Melancholi af den sorte.²⁾ Disse Safter virker paa Hjernen, hvori han med Hippokratikerne ser Aandslivets Sæde,³⁾ og derfor lammer de nævnte Sygdomme det intellectuelle Livs og Sansningens Functioner.⁴⁾ Et enkelt Sted⁵⁾ udvikles dette nærmere paa en meget interessant Maade og belægges med oplysende Exempler. Naar Forestillingsevnen paralyseres, indtræder den saakaldte Kataleptis, svækkes den, opstaar Lethargi, er dens Bevægelse forstyrret og uregelmæssig, bevirker det Forrykthed. Det samme er Tilfældet, naar Tænkeevnens Bevægelse er i Uorden; er den paralyseret, indtræder Vanvid (*ἄνοια*), er den svækket, Sløvhed (*μωρία*). Forrykthed angriber sædvanligt baade Forestillings- og Tænkeevnen paa en Gang, men det kan ogsaa forekomme, at kun en af Delene er forstyrret. En Læge var saaledes i alle andre Henseender ved sin Fornuft, kjendte sine Omgivelser og talte fornuftigt med dem; men han havde den forrykte Forestilling,

¹⁾ Galenos, Kühns Udgave, VIII S. 191.

²⁾ F. Ex. XIV S. 740.

³⁾ Se f. Ex. IX S. 406.

⁴⁾ VIII S. 166.

⁵⁾ VII S. 60 ff.

at nogle Fløjtespillere havde occuperet et Hjørne af Stuen, hvor han laa, og spillede uafsladeligt Nat og Dag; han saa dem tydeligt for sig, nogle siddende, andre staaende, og raabte bestandigt paa, at man skulde jage dem ud. Da han var kommet sig, kunde han huske alt, hvad der var foregaaet under hans Sygdom, ogsaa Hallucinationen med Fløjtespillerne. Som et Exempel paa forstyrret Tænkeevne uden Hallucinationer anføres en Mand, der havde lukket sig inde og efterhaanden rakte alt Husgeraadet ud ad Vinduet og spurgte de forbigaaende, om han skulde kaste det ud; han nævnede hvert Stykke ved dets rette Navn og led kun af den Tvangsforestilling, at det skulde kastes ud.

Men bortset fra dette Tilløb til en Distinction mellem de forskjellige Hjernevirksomheder, der tager sig næsten moderne ud, nøjes Galenos som berørt med de to rummelige gamle Betegnelser Mania og Melancholi.

Mania adskilles som sædvanligt fra Phrenitis derved, at den ikke er ledsaget af Feber.¹⁾ Ogsaa de øvrige Bemærkninger om dens Aarsager og Symptomer holder sig nær til Hippokrates og fremkommer oftest som Forklaringer af og Forsvar for Udtalelser i de hippokratiske Skrifter; saaledes føres der et ivrigt Forsvar for den hippokratiske These, at Forstyrrelser af det regelmæssige Aandedræt varslers Vanvid,²⁾ og i Tilslutning til Hippokrates fremhæves Foraarets og tildels Efteraarets Farlighed som disponerende til

¹⁾ VII S. 202; XVII¹ S. 699.

²⁾ VII S. 791, 831; sml. XVI S. 552, 556; XVIII² S. 88.

Sindsyge¹⁾ og Hæmorrhoidalblødningers gavnlige Indflydelse.²⁾ Det bemærkes,³⁾ at de sindsforvirrede ogsaa glemmer deres legemlige Fornødenheder som Vandladning, Stolgang, Mad og Drikke; selv naar de har forlangt noget, glemmer de at spise, bliver staaende med Natpotten i Haanden uden at bruge den eller bliver siddende paa Natskrinet, indtil deres Omgivelser minder dem om at rejse sig. Denne Tilstand belyses træffende ved Sammenligning med momentan Aandsfraværelse hos sunde; naar man under rask Gang med et bestemt Formaal kommer til at tænke paa noget, der optager en stærkt, gaar man uvilkaarligt langsommere, indtil man besinder sig paa sit Ærinde og concentrerer sin Opmærksomhed paa at gaa raskt til. Paa lignende Maade sammenlignes⁴⁾ maniakalske Anfald med heftige Udbrud af Vrede hos ellers normale Mennesker, der i Forbitrelse slaar og sparker, river deres Klæder itu, slaar Vinduer og Døre ind, bider i Sten og Nøgler osv.

Om Melancholi findes der noget talrigere og udførligere Udtalelser hos Galenos, skjønt han ogsaa her i Hovedsagen holder sig til Hippokrates. Melancholien er en chronisk Lidelse,⁵⁾ som fremkaldes ved den sorte Galdes Kulde og Tørhed.⁶⁾ Som allerede Hippokrates har bemærket, er den nær beslægtet med

¹⁾ XVI S. 382, 26—27 o. a. St.

²⁾ XVI S. 459 o. a. St.

³⁾ VII S. 789.

⁴⁾ V S. 22.

⁵⁾ XVII² S. 385.

⁶⁾ I S. 522.

Epilepsi.¹⁾ De, der har Disposition til Melancholi, maa vogte sig for forskjellige Spiser, der nærer den sorte Galde, som f. Ex. Kjød, især Oxekjød, Harer og Vildsvin, nedsaltede Ting, Kaal,²⁾ Eddike.³⁾ Fra sin egen Praxis anfører Galenos et Exempel paa, at kjønslig Afholdenhed kan medføre en melancholsk Sindstilstand.⁴⁾ Taushed og Indesluttethed, naar den ikke er habituel hos vedkommende, varsler om Melancholi.⁵⁾ Mod sin Sædvane bestrider Galenos den hippokratiske Aphorisme, der betegner pludseligt indtrædende Mangel paa Herredømme over Tungen som et Symptom paa Melancholi.⁶⁾ Ellers karakteriseres Sygdommen i nøje Tilslutning til Aphorismerne⁷⁾ som en vedholdende Depressionstilstand og urimelig Angst;⁸⁾ spørger man Patientten om Grunden til hans Mismod, kan han ingen angive; nogle ønsker sig Døden, andre frygter den, men ogsaa Ting, der ingen Grund er til at frygte. Den syge har meget levende Drømme.⁹⁾ Forøvrigt kan hans Ængstelser og Vrangforestillinger antage de forskjelligste og besynderligste Former; en tror at være af Ler og gaar afvejen for dem, han møder, af Frygt for at blive slaaet itu; en anden basker med Armene og forsøger at gale, naar han ser en Hane gjøre det; en tror at være Atlas,

¹⁾ VIII S. 180.

²⁾ VIII S. 183 ff.; VI S. 661.

³⁾ XI S. 438.

⁴⁾ VIII S. 418.

⁵⁾ XVII¹ S. 213.

⁶⁾ XVIII¹ S. 142.

⁷⁾ XVIII¹ S. 35.

⁸⁾ VII S. 203.

⁹⁾ XVI S. 525.

som bærer Himlen, og gaar i en stadig Skræk for at blive træt og tabe den og derved knuse sig selv og sine Omgivelser. Angst og Depression, Utilfredshed med Livet og Menneskehad er fælles for alle Melancholikere; Længsel efter Døden findes derimod ikke hos alle; hos nogle bestaar tvertimod Sygdommen væsenligt i en stadig Angst for at dø, andre er baade bange derfor og ønsker det samtidigt.¹⁾

Med Hensyn til Ætiologien sonderer Galenos mellem 3 Former, idet den sorte Galde enten kan have bemægtiget sig hele Legemet eller have angrebet Hjernen alene,²⁾ eller endelig Sygdomskilden kan være Maven. Den sidste Form kaldes Hypochondri³⁾ og beskrives efter Diokles som ledsaget af Mavesmerter, Opstød og Opkastninger, der bringer Tandkjødet til at bløde, rigelig Spytafsondring, Brænden i Hypochondrierne osv.⁴⁾

Therapien er noget forskjellig for de forskjellige Former, men Hovedmidlerne er Aareladning (naar hele Legemet er angrebet) og Purgeren, især ved Opkastning; som Medicament anbefales Helleborus.⁵⁾ Galenos foretrækker Purgeren for Aareladning;⁶⁾ den bør foretages tidligt paa Foraaret.⁷⁾ Af sin egen Praxis nævner han en Mand, der hvert Aar fik et Anfald af Melancholi, hvis han ikke purgerede, men denne Cur

¹⁾ VIII S. 190.

²⁾ VIII S. 181 ff.

³⁾ VIII S. 342.

⁴⁾ VIII S. 186.

⁵⁾ XIV S. 741; V S. 132.

⁶⁾ XI S. 341, 344.

⁷⁾ XI S. 345.

hjalp ham strax.¹⁾ I andre Tilfælde nøjes Galenos med Bade og Diæt.²⁾

De under Galenos' Navn opbevarede »medicinske Definitioner« indeholder om Sindssyge kun følgende to Definitioner:³⁾ »Mania er en Forstyrrelse af Tænkeevnen og en Afvigelse fra det normale og det i sund Tilstand sædvanlige, uden Feber«; »Melancholi er en Lidelse, der skader Forstanden, forbunden med stærk Depression og Uvillie mod ens Nærmeste, uden Feber; hos nogle ødelægges ogsaa Maven af den sorte Galde, der er tilstede i Overmaal, saaat de faar Opkastninger og saaledes tillige tager Skade paa Forstanden«. Skriftet er af en senere Forfatter, der tilhører den pneumatisk Skole, men har Tilbøjelighed til Eklekticisme.⁴⁾

Af mere Interesse er en lille Compilation »om Melancholi«, som ogsaa er udgivet sammen med Galenos' Værker.⁵⁾ Den indeholder Excerpter af hans Skrifter, men ogsaa af Rufos fra Ephesos (Traians Tid), Markellos fra Side (i Pamphylien, første Halvdel af 2. Aarh. e. Chr.) og andre. Til Grund lægges Inddelingen i de 3 Former af Melancholi, som opstilles hos Galenos. Som Exempel paa Hypochondri anføres en Mand, der troede, at han intet Hovede havde; han blev cureret ved, at man gav ham en Hat af Bly paa, som ved sin Tyngde overbeviste ham om,

¹⁾ XVIII¹ S. 79.

²⁾ VIII S. 192.

³⁾ XIX S. 416.

⁴⁾ Wellmann, Die pneumat. Schule S. 65 ff.

⁵⁾ I Kühns Udgave XIX S. 699—720.

at han havde et Hovede.¹⁾ Sygdommen beskrives saaledes: de fleste Melancholikere er tilbøjelige til sexuelle Udskejelser, de er sørgmodige, ængstelige, klynkende og grædende og søger Ensomhed. Nogle tror at være besatte af Dæmoner ved deres Fjenders Trolddomskunster, andre er bange for at have faaet Gift og bestyrkes deri ved de ildelugtende Opstød, som Sygdommen fører med sig. Sygdommen er idet hele meget forskjellig og mangfoldig i sine Ytringer; nogle er bange for deres Nærmeste, andre for alle Mennesker; nogle skyr Mørket, andre kan ikke taale Lyset, men opholder sig helst paa mørke Steder, i Gravkamre o. l., og dette er det almindelige; nogle er bange for Vand, Vin, Olie og overhovedet alt flydende, som om de havde Hundegalskab. Fælles for dem alle er kun Angsten og Depressionen.²⁾

I Excerptet af Rufos fremhæves Symptomernes brogede Charakter og Umuligheden af at aflede dem alle af en Grundlidelse, f. Ex. den umotiverede og forskelligartede Angst. Men for en hel Del Symptomer forsøges en Forklaring ud fra Humoralpathologien. Naar saaledes nogle tror at være af Ler eller synes, at deres Hud er som tørt Læder, kommer det af den Tørhed, Sygdommen medfører.³⁾ Forestillingen om at være uden Hoved har sin Grund i den Følelse af Lethed, som den til Hovedet opstigende Pneuma fremkalder. Sygdommens »Kulde«³⁾ foranlediger Trang til megen Mad og Vin. Selvmordslysten har sin Grund

¹⁾ Anf. St. S. 701.

²⁾ XIX S. 702.

³⁾ Sml. Galenos ovf. S. 51.

i Frygten for større Ulykker, eller maaske anser de »som nogle af Barbarerne« Døden for en Lykke.¹⁾ Fordøjelsesbesværlighederne voldes af Legemets Overfyldning med daarlige Safter. Naar de syge uafledeligt maa blinke, har fremstaaende Øjne og i Reglen tykke Læber, ligger det i en Fortykkelse af Pneuma. Deres Hudfarve er mørk, fordi den fordærvede Saft er udbredt over hele Legemet; de har i Reglen stærk Haarvæxt paa Kroppen paa Grund af Saftens tykke Perittomata; de taler hurtigt, stammende og med »tør« Stemme, fordi de paa Grund af Pneumas Beskaffenhed ikke kan beherske deres Tunge.²⁾ Behandlingen maa rette sig efter Sygdommens Oprindelse. Melancholien kan enten være medfødt paa Grund af Temperamentet eller erhvervet ved ufornuftig Diæt; i sidste Tilfælde er Sløvhed og Depression det fremherskende, medens de, hvis Forrykthed skyldes Overhedning af Galden, er vildere og hidsigere; i Paroxysmerne slaar de og begaar allehaande Voldshandlinger, i Pauserne er de deprimerede af Sørghed og Angst. Om Therapien gives der derpaa endel Forskrifter af forskjellige Læger, som i Hovedsagen stemmer med Galenos', men anviser adskilligt flere, tildels meget sammensatte Medicamenter.³⁾

Som en speciel Form af Melancholi anfører den nævnte Compilation⁴⁾ den saakaldte Lykanthropi (eller Kynanthropi), som beskrives efter Markellos fra Side,

¹⁾ Der kan f. Ex. tænkes paa, hvad Herodot V 4 fortæller om Trauserne.

²⁾ De fleste af disse Symptomer nævnes i de hippokratiske Skrifter.

³⁾ XIX S. 707 ff.

⁴⁾ XIX S. 719 f.

hvis Fremstilling deraf vistnok ikke blot for os er den første; den gaar igjen i alle de senere Haandbøger helt ned i den byzantinske Tid. Det er allerede oftere nævnt som en ikke sjælden Vrangforestilling, at den sindsyge tror at være et eller andet Dyr. Lykanthropien, som angives at være periodisk og særligt at optræde i Februar Maaned, viser sig ved, at Patienten tror at være en Ulv eller Hund og gebærder sig tilsvarende; han gaar ud om Natten og færdes særligt paa Begravelsespladser, hvor han opbryder Gravene; først om Morgenen kommer han til sig selv og vender hjem. Symptomerne er bleg og gusten Ansigtssfarve, tørre og indfaldne Øjne, som ikke kan græde, svækket Syn, tør Tunge og Mangel paa Spyt; Patienten lider af Tørst, og hans Skinneben er fulde af Saar, som ikke kan læges, fordi han under sin natlige Omflakken stadigt støder sig og bliver bidt af Hundene. Sygdommen behandles med Aareladning, Purgeren og Diæt; naar et Anfald nærmer sig, kan man anvende Sovemidler.

Om denne forunderlige Sygdoms Realitet kan der ikke tvivles; dertil foreligger der for mange Vidnesbyrd om den fra de forskjelligste Lande og Tider. Men allerede i Oldtiden blev den sat i Forbindelse med forskjellige Myther, især med Fortællingen om Kong Lykaon i Arkadien, der slagtede Børn og lod dem æde, og senere hen i Tiden knyttede der sig alskens Overtro dertil; en Affødning deraf er den folkelige Tro paa Varulve.¹⁾

¹⁾ Welcker, Kleine Schriften III S. 157 ff.: Lykanthropie ein Aberglaube und eine Krankheit. Roscher, Abhandlungen d. sächsischen Gesellschaft. d. Wissensch., 1897, philol.-hist. Classe XVII Nr. III (1896).

Den Samling Notitser »om Melancholi«, som her er refereret, er i Virkeligheden et Stykke¹⁾ af den store lægevidenskabelige Haandbog (Iatrica), som Aëtios, Læge ved det østromerske Kejsershof i Beg. af 6. Aarh. (f. i Amida i Mesopotamien), har sammenstillet i 16 Bøger efter ældre Kilder, først og fremmest Galenos, men ogsaa med Benyttelse af andre. Samme Værk indeholder²⁾ en Skildring af Mania og dens Behandling »efter Archigenes og Poseidonios« (en Læge af den empiriske Skole, fra 1. Aarh. f. Chr.), som ikke indeholder væsenligt nyt, men giver et ganske godt kortfattet Overblik.

Mania opstaar ved Blodtilstrømning til Hjernen, enten naar Tilstrømningen er for stærk, som ved Beruselse, eller naar Blodet er forurenat ved Galde. I første Tilfælde ler Patienten ustanseligt og ser lattervækkende Syner, hans Ansigtstudryk er muntert, han synger bestandigt og tror at høre Fløjtespil; Hukommelsen er usvækket (han kan huskæ sine Sange), men Forestillings- og Tænkeevnen forstyrrede. Den iblandede Galde derimod volder stikkenæ Smerter i Hjernen, Patienten bliver vredagtig og voldsom; sætter Galden sig fast i Hjernen, fremkalder den maniakalske Anfald, under hvilke det kan fforekomme, at Patienten bider i sit eget Kjød, dræber eller mishandler sine Nærmeste i den Indbildning, at de staar ham efter Livet. Efter Sygdomsstoffets wexlende Mængde kan Patienten skifte mellem exalteret Lystighed og Ophidselse; en passende Diæt er undertiden nok til

¹⁾ VI. Bog Capp. 9—11.

²⁾ VI 8.

at hidføre en Pause; Sygdommen kan ogsaa være periodisk, en, to eller flere Gange aarligt. I Reglen angribes kun modne Mænd, især saadanne, som lider af psykiske Abnormiteter som overstadig Lattermildhed, Spottelyst, Egensindighed, Hidsighed, Grublesyge og Gjerrighed, eller som er drikfældige og har en daarlig Fordøjelse; Kvinder angribes mest, naar de lider af Menstruationsstansninger. Symptomer paa Sygdommens Nærmelse er umotiveret Lystighed eller Vrede, Susen for Ørene, Flimren for Øjnene, vedholdende Søvnløshed, urimelige Bekymringer, Tunghed og Banken i Hovedet. Disse Symptomer bliver stærkere og stærkere, der indtræder ildelugtende Opstød, abnormt stærke sexuelle Drifter med stadige Pollutioner, Øjnene bliver indfaldne og stive. Behandlingen er den sædvanlige: Diæt, Aareladning, Purgeren og Bade; Helleborus anbefales, ligesaa Sove-midler, der dog maa anvendes med Forsigtighed.

Aëtios har endnu et Capitel¹⁾ om »Sløvsind« (μώρωσις, Idioti), der ligesom »Vrøvlevornhed« (λήρησις) antages at stamme fra Hjernens Afkøling. Sløvsind adskiller sig fra denne derved, at der er Sammenhæng i Patientens Tale og Handling, medens den vrøvlevorne stadigt skifter Emne og taler usammenhængende. Det kan angribe alle Aldre, ogsaa Børn og unge Mennesker, medens Vrøvlevornhed er karakteristisk for Alderdommen. Curen for Sløvsind er den samme som for Epilepsi, men det kan ikke nytte at behandle Sygdommen, naar den er medfødt.

¹⁾ VI 22.

Hos Aëtios' nærmeste Forbillede og tildels Kilde Oribasios, Livlæge hos Kejser Iulianos Apostata, findes der i de bevarede Dele af hans store Haandbog intet om Sindssyge; men i det Udtog deraf, som han selv har udgivet («Synopsis»), er der optaget¹⁾ et Capitel om Melancholi, som gjengiver Galenos' Lære om Sygdommens ; Former og deres Behandling, en lille Notits om et Medicament for Mania, efter Philumenos (en Methodiker fra 1. Aarh. e. Chr.), Markellos' Beskrivelse af Lykanthropien og som nyt et Capitel²⁾ »om Forelskelse«, der her for første Gang i Tilslutning til enkelte Antydninger hos tidligere Forfattere indrangeres under psykiske Sygdomme. De forelskedes Nedslaaethed og Søvnløshed siges at have forledt nogle Læger til en forkert Behandling ved at forbyde Bade og holde dem paa knap Diæt; de skal tvertimod gaa i Bad, drikke Vin, underholdes og adspredes, undertiden ogsaa skræmmes. Lediggang er den bedste Næring for Ondet; derfor maa man vække deres Ærgjerrighed og Interesse for en eller anden Opgave, der passer til deres Livsvaner. Som udvortes Symptomer angives: indfaldne Øjne uden Taarer, tilsyneladende lysende af Glæde, hyppige Bevægelser i Øjenlaagene; Øjnene deltager ikke i Legemets øvrige Mathed.

Ganske afhængig af Forgængerne, især Galenos og Oribasios, er Paulos fra Aigina (7. Aarh.). Foruden det samme Capitel om Lykanthropi³⁾ har han et

¹⁾ Synopsis VIII 7, 8, 10.

²⁾ Sammesteds VIII 9.

³⁾ III 16.

Stykke¹⁾ om Mania og Melancholi og deres Behandling, som intet virkeligt nyt byder; han nævner de sædvanlige mærkelige Vrangforestillinger, at de syge tror at være et eller andet Dyr, af Ler o. l., og de af den sorte Galde fremkaldte maniakalske Anfald, der gør de syge farlige for Omgivelserne; de maa derfor bindes til Sengen. Hvis de ikke vil tage Medicamenter, anbefales det at blande disse i Maden. Melancholi siges at kunne helbredes alene ved Bade og Diæt og passende Adspredelser, naar Anfaldet er mildere. Efter Oribasios har Paulos ogsaa et Capitel om Forelskelse,²⁾ som han indleder med den Bemærkning, at denne Tilstand passende kan behandles under Sindssyge, da den bestaar i »Bekymring«, det er en trættende Bevægelse af Tænkeevnen. Med Henblik paa en bekjendt Historie om Erasistratos, der opdagede, at Kong Seleukos' Søn, hvis Sygdoms Natur ingen andre Læger kunde begribe, led af Forelskelse i sin Stifmoder, hvis Nærværelse satte hans Puls heftigt op, tilføjer Paulos en Bemærkning om, at det beror paa en Fejltagelse, naar man har villet statuere en særlig Puls for forelskede; urolig Puls følger med enhver Affect, derfor ogsaa med den, man kommer i ved at tænke paa, høre om eller se den elskede.

Den eneste af disse senere Compilerer, der trods al Afhængighed af Kilderne giver noget selvstændigt, som er hentet fra egen Praxis og Erfaring, er Alexandros fra Tralleis (6. Aarh.), Broder til Sophiakirkens Bygmester Anthemios.

¹⁾ III 14.

²⁾ III 17.

Alexandros' Værk¹⁾ skulde efter Fortalen give en kort og fattelig Fremstilling af de Erfaringer, han i sin Praxis havde gjort om Behandlingen af forskellige Sygdomme, men han lægger ikke Skjul paa, at han ogsaa benytter ældre Lægers Arbejder, især Galenos'.

Phrenitis, der forøvrigt skarpt adskilles saavel fra Feberdelirier som fra egenlig Sindssyge, definerer Alexandros²⁾ som en Betændelse i Hjernen eller Hjernehinden fremkaldt af Galden; efter Sygdomsstoffets Beskaffenhed kan den optræde i mildere eller voldsommere Former. Forbud paa Sygdommen er vedvarende Søvnløshed eller urolig Søvn med forstyrrende Drømme, Distraction, saaat Patienten begynder at give en Ordre, men saa gaar over til noget andet og glemmer, hvad han vilde sige, Heftighed og Opfarenhed i Samtale, dyb og hastig Respiration, lille og haard Puls. Naar et Anfald nærmer sig, bliver Øjnene stive og røde, urene og rindende. Derefter begynder den syge at pille Fnug, taler utydeligt, bliver sløv, svarer og hører ikke. Naar Sygdommen varer i længere Tid, taber Symptomerne sig, den syge taler ikke mere saa forvirret, men ligger stille hen af Svækkelse; han springer ikke mere i Vildelse op af Sengen, men ligger blot og famler med Hænderne, som om han søgte noget; undertiden kan han af Kraftsløshed ikke aabne Øjnene eller lukker dem hurtigt igjen, naar han engang imellem slaar dem op.

¹⁾ Udgivet af Th. Puschmann, Wien 1878—79, i 2 Bind.

²⁾ I 13 (I Bd. S. 509 ff.).

Man maa ikke af denne tilsyneladende Ro lade sig narre til at tro, at Sygdommen er hævet.

Foruden Afvaskninger af Hovedet med Rosenolie, Eddike o. l., som maa forstærkes og gjentages, naar Sygdommen er paa sit højeste, er det vigtigste Middel Aareladning i Albuen. Det hænder ofte, at den syge gjør Modstand og ikke vil række Lægen Armen; saa maa man aabne Pandeaaeren. Alexandros beretter et saadant Tilfælde fra sin Praxis, hvor Patienten gebæredede sig saa uroligt og rasende, at han maatte holdes fast af flere kraftige Mænd; havde han faaet fat paa et Vaaben, vilde han have slaaet adskillige af dem, der omgav ham, ihjel. Alexandros tog da, fordi en ny Aareladning vilde have voldt formeget Besvær, paa en Gang en tilstrækkelig Mængde Blod fra ham ved at aabne Pandeaaeren; den syge søgte at slubre Blodet, der løb ned ad Ansigtet, i sig og oversprøjtede de omkringstaaende dermed, »saaat de fleste af dem endog kom til at le derved«. Han kom sig hurtigt. Desuden maa man paa enhver Maade modvirke Søvnløsheden; men naar Patienten er meget svækket, maa man ikke anvende stærke Sovemidler; de kan medføre Døden.

Om Sygeværelset gives omtrent de samme Regler, som vi kjender fra Archigenes og Soranos. Luften deri maa hverken være tyk eller fugtig, hverken for varm eller for kold. Værelset maa hellere være lyst end mørkt, forat den syge kan gjenkjende sine vante Omgivelser. Hans aller nærmeste Venner skal besøge ham og blive hos ham, forat han ved deres milde Bebrejdelser kan bringes til at skamme sig over sin

afsindige Færd; derimod maa ingen Slægting eller Slave, der nogensinde har voldt ham Sorg eller Ærgrelse, komme ham for Øje; det turrer og ophidser ham til heftige Anfald. Der maa heller ikke komme for mange ind til ham paa en Gang; det gjør Støj og forpester Luften. De besøgende skal gaa stille, for at Sengen ikke skal komme til at ryste; det forstyrrer den syge og hindrer ham i at sove. De skal holde paa alle hans Lemmer og frottere dem lempeligt. For Diæten og Brugen af Bade gives der nøjagtige Forskrifter, som dog intet væsentligt nyt indeholder; kun skal det bemærkes, at Alexandros anbefaler en maadeholden Brug af Vin, naar der ikke lige er et stærkt Feberanfald; Vinens gavnlige Virkninger er større end de skadelige, man befrygter; den fjerner Søvnløsheden og giver Kræfter. Vin kan overhovedet med Held gives de sindssyge, der er vant til at drikke Vin; den forvandler deres Heftighed og Vildskab til Velbefindende og bringer Søvn.

Ogsaa Melancholi behandler Alexandros udførligt.¹⁾ Ordet bruges hos ham som Betegnelse for Sindssyge i Almindelighed; han har intet særligt Afsnit om Mania, som han aabenbart ligesom Archigenes betragter som en Form af Melancholi.

Aarsagerne til Melancholi er flere; de Safter, der fremkalder den, er ikke altid de samme, og efter deres Art og deres Sæde er Sygdomssymptomerne forskellige. Nogle ler bestandigt og er opfyldte af lyse og glade Forestillinger, andre er ligesom ved

¹⁾ Anf. Skrift II 17 (I. Bd. S. 591 ff.).

Phrenitis vredagtige og ophidsede, atter andre sløve ligesom Idioterne og uvillige til at tale, andre lider af Vrangforestillinger og tror sig i Besiddelse af prophetisk Gave; nogle længes efter Døden og omgaas med Selvmordstanker, andre frygter den bestandigt; Tilstanden kan baade være continuerlig og afbrudt af lyse Øjeblikke, hvor den syge kan passe sine sædvanlige Beskæftigelser. Symptomerne er altsaa de samme, som stadigt fremhæves; det ny er blot, at de alle gaar ind under Begrebet »Melancholi«. Sædet for Sygdomsstoffet angives efter Galenos som enten Hjernen alene eller hele Legemet eller Maven og Hypochondrierne; men i den derpaa følgende Specialisering af de forskjellige Former af »Melancholi« og deres Behandling lægges en anden Inddeling og Ætiologi til Grund.

Den første Form, der opstilles, fremkaldes ved for stor Blodrigdom. Den angriber mere Folk, der har stærk Haarvæxt paa Kroppen og mørk Lød og er magre, end dem, der er hvide i Huden og velnærede, hyppigst Mænd i deres bedste Aar, som lever af knap Kost, er hidsige, har mange Sorger og Bekymringer og lider af daarligt Humeur. Lægen bør ogsaa erkyn- dige sig om, hvorvidt nogen af den syges sædvanlige Udtømmelser er stanset, hos Mænd særligt Hæmor- rhoidalblødninger, hos Kvinder Menstruationen, samt om der er en tydelig Følelse af Tunghed i Legemet tilstede. Han skal ogsaa lægge Mærke til, om Pa- tientens Ansigtssfarve er rødere end sædvanligt, og om Aarerne er fremtrædende og spændte. Hvis disse Symptomer er tilstede, og særligt, hvis der indtræder

lyse Øjeblikke, hvor Patienten viser Lyst til sine sædvanlige Sysler, er Diagnosen »Melancholi paa Grund af usund Blodtilstrømning til Hjernen« sikker; hvis Udbruddene ytrer sig som Overstadighed, er det kun Saftens Quantitet, ikke dens Qualitet, der volder Sygdommen. Curen mod denne Form af Melancholi er først og fremmest Aareladning og Afholdenhed fra Kjød og anden Føde, der fremmer Blodrigdom.

Hvis det ikke er rent Blod, der fremkalder Sygdommen, men det er forurenat af Galde og skarpe Stoffer, er Patienten hidsigere og mere urolig og umedgjørlig. Hvis hans Temperament tillige er varmt og tørt, hans hidtidige Kost skarp og ophedende, og hvis han er i sin kraftigste Alder, er Diagnosen sikker. Han er snart lystig, snart vild, og Paroxysmer vexler med rolige Perioder. Saadanne Patienter skal tømmes for Galde ved Purgeren; dog maa man vogte sig for de altfor kraftige og ophedende Midler, der kan fremkalde acute Anfald af Vanvid. En rigtig Diæt og varme Bade er ofte nok; for begge Dele gives detaillerede Forskrifter. Det af »de gamle« anbefalede Middel, Kopsætning og Iglar paa Hovedet, forkaster Alexandros; det maa i hvert Tilfælde kun anvendes som Nødhjælp. Hvis Patienten ikke vil tage Medicinen under nogen Form, blander man den i Vin eller bringer den ind i et blødkogt Æg; saa mærker han det ikke.

Naar Blodet bliver overhedet, fremkommer den tredie Form af Melancholi, hvor den sorte Galde er fremherskende, som Symptomerne viser. Den syge lider af umotiverede Bekymringer og Ængstelser, er

deprimeret, ønsker sig død, skyr sine bedste Venner, tror, at man staaer ham efter Livet med Dolk og Gift osv. Som Exempler paa fixe Ideer nævnes de sædvanlige: Patienten tror at være af Ler eller af Læder, galer som en Hane eller bilder sig ind at være en Nattergal, der græder over Tabet af sin Søn, tror at være Atlas, der bærer Himlen, o. l. Af sin egen Praxis anfører Alexandros en Dame, der viklede Langfingren ind, fordi hun troede at bære Verden i den og var bange for, at alt skulde styrte sammen, hvis hun bøjede Fingren. Hvis Sygdommen er i sin Begyndelse og stammer fra en forudgaaende Sorg eller anden Sindsbevægelse, maa man vende Patientens Tanker i en anden Retning ved at lade ham se eller høre noget, der interesserer ham. Foruden Historien om Manden, der troede at have mistet Hovedet, men blev cureret ved at faa en Blyhat paa,¹⁾ beretter Alexandros endnu et Par mærkelige Tilfælde af fixe Ideer, der blev helbredede ved rent psykisk Paavirkning. En Dame, der bildte sig ind at have slugt en Slange, blev cureret ved, at man i hendes Opkastning anbragte et lille Dyr, der i Udseende svarede til det, hun troede at have slugt. En anden Dame, der var blevet sindsforvirret af Sorg over sin Mands langvarige Fraværelse paa en Rejse, kom sig strax fuldstændigt ved Glæden over hans pludselige og uventede Tilbagekomst. Men hvis Sygdommen har faaet Tid

¹⁾ Se ovf. S. 54. Hos Alexandros tilføjes, at han bildte sig ind at have været Tyran og af den Grund at være bleven henrettet. Curen tilskrives en af Erasistratos' Samtidige, den som Chirurg og Diætetiker bekjendte Philotimos.

til at sætte sig fast, hjælper den Slags psychiske Midler ikke; saa maa man skride til Aareladning og Udrensning af den skadelige Saft. Foruden forskjellige andre Midler anbefaler Alexandros hertil den »armeniske Sten«, i Opløsning eller i Pilleform, som han foretrækker for »de gamles« Helleboruscur paa Grund af dens mere smerte- og farefri Virkning. Efter Purgeringen skal Patienten have et let Maaltid med Frugt og derefter hvile sig og sove. Naar han saaledes er kommen til Kræfter igjen, skal han tage Bad, baade i varmt og koldt Vand, derefter nyde lidt Brød dyppet i Vin eller Mjød og saa bringes hjem og iseng. Efter en styrkende Søvn skal hans fortrolige Venner have Lov til at tale med ham. Svarer han fornuftigt og roligt, giver man ham et rigeligt Maaltid af magert Fuglevildt og holder ham derefter paa en kraftigere Diæt, idet man undgaar alle Fødemidler, der producerer sort Galde. Bliver Bedringen ved, kan man give Patienten Lov til at skifte Opholdssted, besøge sine gode Venner, beskæftige sig med, hvad der før morede ham, se paa Skuespil osv. Og skjønt Sygdommen er langvarig og vanskelig at helbrede helt, skal man ikke opgive Haabet om at faa endelig Bugt med den ved fortsat Brug af hensigtsmæssig Diæt og Bade.

Endnu i 14. Aarh. skrev den byzantinske Hofmedicus (actuarius) Johannes en forstandig medicinsk Haandbog, væsenligt efter Galenos, og giver deri en kort men klar og velordnet Oversigt over Sindssygdomme (Mania og Melancholi, derunder indbefattet Lykanthropi.¹⁾

¹⁾ Ideler, *Physici et medici Graeci minores* II S. 386 ff.

I det hele faar man et stærkt Indtryk af Velsignelsen ved en gammel og continuerlig Cultur, naar man sammenligner disse sene græske Lægers Forskrifter for Behandlingen af de sindssyge med den Mishandling, disse var Gjenstand for i Occidenten endnu langt senere. De Straaler af Oldtidens Sol, der har fundet Vej ned til disse Udløbere af den antike Lægevidenskab, er ganske vist matte og brudte, men de har dog altid været stærke nok til at sprede det Overtroens og Uvidenhedens Mørke, hvori Dæmoner og andre theologiske Spøgelse holder til. Den græske Lægekunst har ogsaa paa dette Omraade holdt det gamle Hippokratiske Valgsprog »at gavne eller idetmindste ikke skade« i Ære til det sidste.

